

EĞİRDİRLİ SEYYAH KARÇINZADE SÜLEYMAN ŞÜKRÜ: HAYATI, SEYAHATI VE ESERLERİ

İsmail Hakkı GÖKSOY*

ÖZET

1865 yılında Eğirdir’de doğan Karçinzade Süleyman Şükrü XIX. Yüzyılın sonları ile XX. Yüzyılın başlarında yaşamış bir Osmanlı Posta ve Telgraf Müdürü ve seyahatname sahibi bir seyyahdır. İlk ve orta eğitimini Eğirdir’de tamamladıktan sonra, 1886 yılında Posta ve Telgraf Nezaretine girerek önce posta memurluğu, daha sonra da çeşitli vilayetlerde posta müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. Posta ve Telgraf Nezaretine bağlı olarak yaklaşık 14 yıl çalıştıktan sonra 1901 yılında müdürlük görevinden azledilerek Suriye’deki Deyr-i Zor’a sürgün edilmiştir. Birkaç ay sonra sürgün yerinden kaçarak yaklaşık beş yıl boyunca (1902-1907) sırasıyla İran, Orta Asya, Avrupa, Kuzey Afrika ve Mısır, Hindistan, Çin, Uzakdoğu ülkeleri ve Rusya’yı gezmiştir. Gezdiği çeşitli bölge ve ülkelerdeki gezi, gözlem ve intibalarını *Seyahâtü'l-Kübra* adlı 608 sayfalık hacimli bir kitapta toplayarak eserini 1907 yılında Rusya’nın Petersburg kentinde bastırmıştır. Eserinde seyahati sırasında ziyaret ettiği yerler ve coğrafyalar hakkında önemli bilgiler vermiştir. Gerek Süleyman Şükrü’nün şahsiyeti ve memuriyeti gerekse onun seyahatnamesi üzerinde şimdiye kadar çok az araştırma yapıldığı için pek fazla tanınmamaktadır. Osmanlıca seyahatnamesi de, ilk defa 2005 yılında günümüz Türkçesine çevrilerek yayımlanmıştır. Dolayısıyla, bilim çevrelerince pek fazla tanınmayan Eğirdirli Karçinzade Süleyman Şükrü ve *Seyahatül Kübra* adlı seyahatnamesinin tanıtılması önem kazanmaktadır. İşte bu makalede, önce Süleyman Şükrü’nün hayatı, devlet hizmeti ve seyahatleri hakkında bilgi verilecek, daha sonra da seyahatnamesi ve diğer iki küçük risalesinin kısa muhteviyatı üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda, onun fikir dünyası ve döneminde tartışılan bazı konular hakkındaki görüşleri tespit edilmeye

* Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Öğretim Üyesi.

çalışılacaktır. Ayrıca, çeşitli yerlerdeki gezi ve gözlemleri ile buralar hakkında verdiği bilgiler değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Eğirdir, Süleyman Şükrü, Seyahatname, Seyyahlar, Seyahatü'l-Kübra.

ABSTRACT

Karchinzade Suleyman Shukri as a Traveler from Eğirdir: His Life, Travelling and Works

Karchinzade Suleyman Sukri, born in Eğirdir in 1865, is a director of the Ottoman Post and Telegraph Ministry and also owner of a travelogue, who lived in the late 19th and early 20th centuries. After having graduated from the primary and secondary schools in Eğirdir, he entered into Post and Telegraph Ministry and served initially as a post officer and then a director for about 14 years in that Ministry in various provinces. However, he was dismissed from his office in 1901 and was exiled to Dayr-i Zor in Syria. After escaping from his exile place a few months later, he travelled for about five years (1902-1907) in various countries, respectively Iran, Central Asia, Europe, North Africa, Egypt, India, China, the Far East countries and Russia. During his touring in these places, he collected his observations and impressions in a voluminous book of 608 pages entitled as "Sayahât al-Kubra" and published it in 1907 in the Russian city of St. Petersburg. In his book, he gave important information about the places and countries he visited during his travelling. However, he is not well known person for his official service, personality and travelogue, as there has been done very few studies on him and his works. His travelogue has been transcribed into modern Turkish for the first time just in 2005. Therefore, it is very important to examine him and his great book of *Sayahat al-Kubra* in a scholarly and academic manner. In this paper, we will firstly give some brief information on his life, government services and his travelling, and then try to evaluate briefly the contents of his travelogue and two other small treatises. In this respect, we will also determine his world view and his views on some subjects discussed at that time. Moreover, his observations and accounts as well as his informations on various places will be examined to some extent.

Keywords: Eğirdir, Suleyman Shukri, Travelogue, Travellers, Sayahat al-Kubra.

1. Giriş.

Seyyahların gezi ve gözlemlerine dayanan seyahatnameler bir tarih kaynağı olarak çeşitli ülkeler ve coğrafyalarda yaşayan toplumların tarihi, idari yapıları, ekonomik durumları ve sosyo-kültürel hayatlarına dair önemli bilgiler sunarlar. XX. Yüzyılın başlarında Eğirdirli Karçinzade Süleyman Şükrü tarafından yazılan seyahatname de bu tarzın önemli örneklerinden biridir. 1865 yılında Isparta'nın Eğirdir ilçesinde doğan Süleyman Şükrü, XIX. Yüzyılın sonları ile XX. Yüzyılın başlarında yaşamıştır. İlk ve orta eğitimini memleketi

Eğirdir’de aldıktan sonra, 1886 yılında Posta ve Telgraf Nezareti’ne girerek önce posta memurluğu, daha sonra da çeşitli vilayetlerde posta müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. Yaklaşık 14 yıl süren devlet hizmetinden sonra 1901 yılında görevinden azledilerek sürgüne gönderilmiş ve sürgün yerinden kaçarak yaklaşık beş yıl boyunca (1902-1907) sırasıyla İran, Orta Asya, Avrupa, Kuzey Afrika, Mısır, Hindistan, Malaya, Çin ve Rusya topraklarını gezmiştir. Bu süre zarfında gezdiği çeşitli bölge ve ülkelerdeki gezi, gözlem ve intibalarını *Seyahatü'l-Kübra* adlı bir kitapta toplayarak eserini 1907 yılında Rusya’nın Petersburg kentinde Osmanlıca olarak bastırmıştır. Toplam 608 sayfa olan eserinin iç kapak sayfasına koyduğu kendisine ait bir resmin altına "Seyyah" unvanını eklemiştir.¹

Karçınzade Süleyman Şükrü’nün hayatı, şahsiyeti ve fikirleri ile seyahatnamesi üzerinde şimdiye kadar çok az araştırma ve değerlendirme yapılmıştır. Osmanlıca nüshanın tanıtımı ile ilgili birkaç yazı olmakla birlikte, 2005 yılındaki ilk Türkçe neşrinden² önce ve sonrasında da bazı tanıtım ve değerlendirme yazıları çıkmıştır.³ Birkaç araştırmacı tarafından seyahatnamenin bazı bölümleri esas alınarak ve çeşitli konu ve bölgeler hakkında onun verdiği bilgiler kullanılarak yapılan az sayıda da çalışma mevcuttur.⁴ Haklı olarak eseri

¹ Süleyman Şükrü, *Seyahatü'l-Kübra*, Elektrik Matbaası, Petersburg 1907.

² Karçınzade Süleyman Şükrü, *Seyahatü'l Kübra: Büyük Seyahat*, Eski Yazıdan ve Osmanlıca’dan Çeviren: Salih Şapçı, Eğirdir Belediyesi Yayınları, Eğirdir 2005.

³ Karçınzade Süleyman Şükrü ve eseri hakkında yapılan bazı tanıtım ve değerlendirmeler için bkz., Orhan Şaik Gökyay, “Karçınzade Süleyman Şükrü”, *Türk Dili - Gezi Özel Sayısı*, Sayı:258, Ankara 1973, s.556-566; Asaf Halet Çelebi, “XX. Yüzyıl Başlarında İki Türk Seyyahı: Süleyman Şükrü ve Seyahatleri”, *Türk Yurdu*, Nisan 1956, Sy:255, s.757-763; Mayıs 1956, Sy:256, s.842-846; Temmuz 1956, Sy: 258, s.39-45; Ağustos 1956, Sy:259, s.120-126; Nedret Çağlar (Akyüz), “Karçınzade Süleyman Şükrü Efendinin Hayatının İncelenmesi”, *Isparta’nın Dünü Bugünü ve Yarını Sempozyumu*, Isparta İli Kalkındırma Derneği, Ankara. 1992; Rıza Akdemir, “Seyyah Karçınzade Süleyman Şükrü ve Seyahatnamesi”, *Milli Kültür*, Sy:60, Mart 1988, s.51-54; Ömer Özcan, “Karçınzade Süleyman ve Seyahatü'l-Kübra”, *Türk Yurdu*, Şubat 2008, c. 28, sy. 246, s.63-64.

⁴ Bu tarz çalışmalar için bkz., Hikmet Turhan Dağlıoğlu, “Seyahat-ı Kübra’da Isparta ve Mahalli Kıyafetler”, *ÜN: Isparta Halkevi Dergisi*, s.1563-1564; Mustafa Şahin, “Süleyman Şükrü’nün Gözüyle Yurtdışındaki Jön Türkler”, *Tarih ve Toplum*, Sayı:119, Kasım 1993, s.298-305; Hasan Mert, “19. Yüzyılın Sonlarında Karçınzade Süleyman Şükrü’nün Gözüyle Çukurova”, *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni*, 30 Kasım-2 Aralık 1998, Düzenleyen: Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Adana 1999, s.497-505; Hasan Mert, “Karçınzade Süleyman Şükrü ve Seyahat-ı Kübra’da Eğirdir”, *Tarihi, Kültürel, Ekonomik Yönleri ile Eğirdir: 1. Eğirdir Sempozyumu*, 31 Ağustos – 1 Eylül 2001, Eğirdir Belediyesi Yayınları, Eğirdir/Isparta, s.617-624; Elnur Ağayev, “Seyyah Karçınzade Süleyman Şükrü’nün Gözüyle Azerbaycan”, *Karadeniz Araştırmaları*, Güz 2010, Sayı 27, s.105-139. Bahattin Yaman, “Delhi Architectures and their Persian Inscriptions at the Beginning of the 20th Century according to Karchinzade Suleyman Shukri”, *Proceedings of Three Day International*

pek fazla tanınmayan Süleyman Şükrü hakkında, 1953 yılında kendisiyle yapılan bir söyleşide Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu da şöyle demiştir: “Eğirdir’in geçen asrın sonunda yetiştirdiği ikinci bir Evliya Çelebi’si vardır. Üzülerek söylüyorum ki bu değerli kişi memleketimizde tanınmış değildir...” diyerek bu gerçeğe işaret etmiştir.⁵ Süleyman Şükrü’nün Osmanlıca olarak hazırladığı seyahatname, ilk defa 2005 yılında gazetecilik yapan Eğirdirli Salih Şapçı tarafından günümüz Türkçesine aktarılarak bir kültür hizmeti olarak Eğirdir Belediyesi tarafından yayımlanmıştır.⁶ 2013 yılında da akademisyen ve tarihçi Hasan Mert tarafından günümüz Türkçesi’nde daha düzgün ve açıklamalı notlarla tekrar yeni bir neşri hazırlanarak Türk Tarih Kurumu tarafından basılmıştır.⁷

Bu makalede, önce Karçınzade Süleyman Şükrü’nün kısaca hayatı, devlet hizmeti, seyahati ve eserleri ele alınacaktır. En önemlisi onun gezip gördüğü yerler hakkında kaleme aldığı seyahatnamesi ve onun içeriği kısaca tanıtılacak ve ardından diğer iki küçük risalesi hakkında da bazı kısa bilgiler verilecektir. Böylece, XX. Yüzyıl başlarında onun gezdiği yerler ve ülkeler hakkındaki gözlemleri ve eserinde verdiği bilgiler dikkate alınarak onun dünya görüşü, fikir dünyası ve sahip olduğu görüşler de ortaya konmaya çalışılacaktır.

2. Süleyman Şükrü’nün Hayatı, Memuriyeti ve Seyahati.

Karçınzade Süleyman Şükrü Hicri 1281 (Miladi 1865) tarihinde Isparta’nın Eğirdir ilçesinde doğmuştur. *Seyahatü’l-Kübra* adlı eserinde verdiği hal tercümesine göre, ataları aslen Eskişehirli olup, Sultan I. Mahmud döneminde (1730-1754) bir tımarlı sipahi olan büyük dedelerinden Süleyman Ağa’ya verilen tımar üzerine Eskişehir’den Isparta’nın Eğirdir kazasına göç etmiş bir ailedir. Ailesinin şeceresini, Veli Ağa oğlu Süleyman oğlu Abdullah oğlu Mehmet oğlu Hamza olarak vermektedir. Büyük dedeleri Hamza ve Mehmed Ağalar sipahi beylerinden olup, Hafız Abdullah da ulemadandır. Süleyman Ağa Hicri 1137 (1725) yılında akrabalarıyla beraber Eskişehir’den Eğirdir’in doğusundaki Sultan I. Mahmud tarafından kendisine tımar olarak verilen Sarı İdris köyüne gelip yerleşmiştir. Karçınzade’nin dedeleri daha sonra Sarı İdris’te kendilerine rakip çıkan Delibaş oğlu İsmail Ağa’nın

Seminar on Cultural Exchange Between India, Iran, Turkey, Afghanistan and Central Asia: Contribution of Scholars, Sufies and Poets, 4-6 February 2016, Organised by Gauhati University and Cotton College (Assam, India), Royal Publishers & Distributors, New Delhi 2016, s.102-112.

⁵ Bkz., Nuri Çelik, “Prof. Dr. Z.F. Fındıkoğlu ile bir Konuşma”, *Eğirdir Gazetesi*, 1 Ağustos 1953.

⁶ Karçınzade Süleyman Şükrü, *Seyahatü’l Kübra: Büyük Seyahat*, Eski Yazıdan ve Osmanlıca’dan Çeviren: Salih Şapçı, Eğirdir Belediyesi Yayınları, Eğirdir 2005.

⁷ Süleyman Şükrü, *Seyahatü’l Kübra*, Yayına Hazırlayan: Hasan Mert, TTK Yayınları, Ankara 2013. Yeni baskısının tanıtımı için bkz., Didem Çatalkılıç, “Kitap Tanıtımı: Süleyman Şükrü, *Seyahatü’l-Kübra*”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı:41, Ankara, 2014, s.255-259.

kötülüklerinden kurtulmak için Eğirdir'e göç etmişlerdir. Ailesinin "Karçınzadeler" lakabını alması, Eskişehir'den Sarı İdris'e göç eden Sipahi Süleyman Ağa'nın Arnavutluk'ta görev yaptığı sırada askeri üniforma olarak giydiği ve "kalçın" tabir olunan bir tür tozluğu daima giymesinden ileri gelmiştir. Eğirdir'de "Üstazgil" namını kazanan babası Hafız Hüseyin Efendi, geçimini Kur'an-ı Kerim istinsah ederek sağlayan bir hattattır. Annesi Fatma Hanım ise cömertliği ve zenginliği ile tanınan Emir Hüseyin'in torunudur.

İlk eğitimini babasının yanında Kuran kıraatini ve temel dini bilgilerini öğrenerek başlayan Karçınzade Süleyman Şükrü, Hicri 1297 (1880) yılında on beş yaşında iken hafızlığını tamamlayarak Eğirdir Rüşdiye Mektebi'ne kaydolmuştur. Buradaki hocası Lefkeli Hacı Ali Haydar Efendi'den aldığı tahsilden sonra, birincilik derecesiyle mezun olmuştur. Önce Eğirdir Aşar Kalemi'ne, daha sonra da Posta ve Telgraf İdaresi'nde 2 yıl kadar staja devam etmiştir. Bu sıralarda Şeyh Ali Ağa Medresesi'nde kış günleri akşamları öğretilen Arapça derslerine devam etmişse de, medresenin eğitim yönteminden hiç hoşnut olmadığından daha sonra bundan ayrılmıştır.⁸

Seyahatnamesinde verdiği hayat hikayesinin dışında Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan sicil dosyasında Süleyman Şükrü'nün hayatıyla ilgili şu bilgiler yer almaktadır: "Mahalli Sıbyan Mektebi'nde mukaddemât-ı ulûm-u diniye ile Mekteb-i Rüşdiye'de Arabî, Fârisî ve Coğrafya ve Fenn-i Hesap ve Usûlü Defteri okumuştur. Türkçe hitabet edebilir. 1298'de [1881] 17 yaşında iken Eğirdir Telgrafhanesi'ne üç sene bilâ-maaş devam ile 23 Ramazan 1304'de [15 Haziran 1887] 380 kuruş maaşla Tarsus cihetinde Pozantı nam telgraf merkezi memuriyetine tayin olunmuş ve 14 Şevval 1306'de [13 Haziran 1889] 400 kuruş maaşla Adana ve 6 Ramazan 1308'de [15 Nisan 1891] 400 kuruş maaşla Sivas vilayetinde Niksar telgraf merkezi muharebe memuriyetlerine tahvil-i tayin kılınmıştır... Mumaileyh 2 Cemaziyelevvel 1310'da [22 Kasım 1892] 760 kuruş maaşla Musul vilayetinde Revandiz merkezi telgraf ve posta müdüriyetine nakil edilmiştir. 18 Rebiülevvel 1312'de [19 Eylül 1894] talebi üzerine 800 kuruş maaş ve becayış sureti ile Zaho merkezi telgraf ve posta müdüriyetine nakledilmiştir."⁹

Sicil dosyasındaki bu bilgilerin memuriyeti sırasında kaleme alındığından, onun daha sonraki hayatıyla ilgili bilgileri yine seyahatnamesinden öğrenebilmekteyiz. Eğitimini Eğirdir'de tamamladıktan sonra bir memuriyet almak üzere 1886 yılı Kasım ayı ortalarında Eğirdir'den hareket eden Süleyman Şükrü, deniz yoluyla Antalya ve İzmir üzerinden İstanbul'a ulaşmıştır. Nezarete

⁸ Karçınzade Süleyman Şükrü, *Seyahatü'l-Kübra: Büyük Seyahat*, Eski Yazıdan ve Osmanlıca'dan Çeviren: Salih Şapçı, Eğirdir Belediyesi Yayınları, Eğirdir 2005, s.77-80.

⁹ BOA, DH.SAİD. 58/237; Ayrıca bkz., Hasan Mert, "Karçınzade Süleyman Şükrü ve Seyahat-ı Kübra'da Eğirdir", *Tarihi, Kültürel, Ekonomik Yönleri ile Eğirdir: 1. Eğirdir Sempozyumu*, 31 Ağustos – 1 Eylül 2001, Eğirdir Belediyesi Yayınları, Eğirdir/Isparta, s.618.

resmi müracaatını yaptıktan sonra Süleyman Şükrü, ilk olarak Posta ve Telgraf Nezareti tarafından 1887 yılında Adana'nın Pozantı kazasına posta ve telgraf memuru olarak tayin edilmiştir. Pozantı'da Bedri adlı posta müdürü ile ilk günden itibaren anlaşmazlığa düşmüş ve burada iki yıl görev yapmıştır.¹⁰ Sırasıyla, Pozantı, Adana (merkez) ve Niksar'da ikişer yıl süreyle posta memuru olarak çalışmış ve akabinde müdürlüğe terfi ederek Musul yakınlarındaki Revandiz'e posta müdürü olarak atanmıştır. Revandiz'deki 2 yıllık görevinden sonra Zaho'ya tayin edilen Karçınzade, buradaki görevi bitince İstanbul'a gider ve daha önce araları iyi olmayan Bedri'nin Telgraf Nezareti Muhasebeciliğine atanmış olduğunu görünce, çok şaşırır ve ona karşı büyük bir kızgınlık duyar. Bu defa Nezarete pek hoş karşılanmayan Süleyman Şükrü, 260 kuruş maaş indirimi ile Arnavutluk'taki Dıraç Posta ve Telgraf Müdürlüğüne atanır.¹¹ Daha sonra atandığı Balıkesir Posta ve Telgraf Müdürü iken, hakkında açılan soruşturma neticesinde üstleriyle anlaşamadığı gerekçesiyle görevinden azledilerek 1901 yılında bugünkü Suriye sınırları içerisinde yer alan Deyrizor'a sürgün edilmiştir. Böylece o, yaklaşık 14 yıl Posta ve Telgraf Nezaretine bağlı olarak devlet memurluğu görevinde bulunmuştur.

Osmanlı arşivlerindeki kayıtlara göre, görevinden azledildikten sonra padişahın irade-i seniyyesi ve 24 Haziran 1901 tarihli Sadrazamlık emriyle Deyrizor'a sürgün edilmesi kararlaştırılmış ve bu karar Dahiliye Nezareti tarafından Hüdavendigâr vilayetine ve Zor Mutasarrıflığına bildirilmiştir.¹² Sürgün yerine vardıktan sonra fakir ve ailesinin kalabalık olduğunu gerekçe göstererek kendisine bir miktar maaş bağlanmasını talep etmiş ve bu talebi Dahiliye Nezareti ve Sadrazamlık makamları tarafından da uygun görülerek 17 Ağustos 1901 tarihinden başlamak üzere günlük "beş kuruş yevmiye" bağlanması kararlaştırılmıştır.¹³ Daha sonra aynı tarihten itibaren 6 ay 28 günlük toplam yevmiye tutarı olan 1045 kuruşluk miktarın ödenmesi hususu da, Dahiliye Nezareti tarafından Maliye Nezareti'nden talep edilmiştir.¹⁴

Karçınzade, Deyrizor'da 40 gün sürgün hayatı yaşadıkten sonra firar ederek Musul'a kaçmış ve Vali Hacı Reşit Paşa vasıtasıyla affı için Dersaadet'e müracaat etmesine rağmen, muvaffak olamamıştır.¹⁵ Arşiv kayıtlarında ise onun Musul'a kaçtıktan sonra oradaki Fransız Konsolosluğu'na sığındığı belirtilmektedir. Kendisine tahsis edilen yevmiyelerini alamadığını ve bundan dolayı firar etmek zorunda kaldığını Konsolos Vekiline bildirerek Fransız hükümetine iltica etmek istediğini beyan etmiştir. Durumun Osmanlı hükümeti

¹⁰ Seyahatül-Kübra, s.113. Bu çalışmada Seyahatül-Kübra'nın Salih Şapçı tarafından yapılan neşri Osmanlıca aslı ile birlikte kullanılmıştır. Ancak, dipnotlarda verilen sayfa numaraları, Salih Şapçı neşrine aittir.

¹¹ Seyahatül-Kübra, s.140,145,146,147.

¹² BOA, DH.MKT.2504/94, 12 R 1319.

¹³ BOA, DH.MKT.2521/127, 27 R 1319.

¹⁴ BOA, DH.MKT.2538/27, 17 C 1319.

¹⁵ Seyahatül-Kübra, s.158-159.

tarafından öğrenilmesi üzerine, Dahiliye Nezareti bir taraftan Musul Vilayetine yazdığı yazıda hakkında yeni bir karar verilinceye kadar Musul'da tutulmasını ve başka yere firarına meydan verilmemesini talep ederken, diğer taraftan da Sadrazamlık makamından “hakkında başka suretle yapılacak bir muamele olduğu halde emr ve izbar buyurulması” istenmiştir.¹⁶ Ancak, bundan sonra onun hakkında ne karar verildiği hususunda herhangi bir resmi kayıta rastlanılamamıştır.

Daha sonra İran'a geçen seyyahımız, 3 Temmuz 1902 tarihinde Tahran'a ulaşmıştır. İran'da iken Osmanlı Büyükelçiliği ve İran Dış İşleri Bakanlığı vasıtasıyla Padişah'tan affını dilemek için müracaat ettiyse de, bir sonuç elde edememiştir. İran'da 8 ay kaldıktan sonra sahte bir İran pasaportu ile Rus yönetimi altındaki Orta Asya'ya gitmiştir. Sırasıyla Aşkabat, Buhara, Bakü ve Batı Türkistan'ı dolaştıktan sonra trenle Kafkasya üzerinden Kiev'e, Budapeşte üzerinden Viyana'ya ve oradan da tekrar trene binerek 19 Nisan 1903 tarihinde Paris'e ulaşmıştır.¹⁷ Fransa'da 2 ay kaldıktan sonra Marsilya üzerinden deniz yoluyla Kuzey Afrika'ya ve daha sonra da Mısır'a gitmiştir. Yaklaşık 11 ay Mısır'da kaldıktan sonra Süveyş kanalı ve Kızıldeniz yoluyla Aden'e ve sonra da Hindistan'a geçerek 16 Ağustos 1904 tarihinde Bombay'a ulaşmıştır. Hindistan'da 17 ay kaldıktan sonra deniz yoluyla önce Rangon'a ve ardından da Singapur'a geçmiştir. Oradan vapurla önce Hong Kong ve Şangay'a, ardından Tienşan'a ve 29 Nisan 1906 tarihinde de Pekin'e ulaşmıştır.¹⁸ Yaklaşık bir yıl Çin'in bazı yerlerini dolaştıktan sonra 3 Mayıs 1907 tarihinde Urumçi'den hareket ederek Gök Tuma, Semi ve Omski üzerinden Kırım'daki Bahçesaray ve Akmescid'e varmıştır. Sivastopal ve Moskova üzerinden Petersburg'a giderek 5 yılı aşan seyahatini burada sonlandırmıştır. Seyahatnamesinin yazımını da 1907 yılında Petersburg'da tamamlayarak Abdürreşid Efendi'nin sahibi olduğu Elektrik Matbaası'nda bastırmaya muvaffak olmuştur.¹⁹

Hayatı hakkında seyahatnamesinde verdiği bilgilerin dışında çok fazla malumat yoktur. Petersburg'daki İngiliz sefirinin 26 Mart 1908 tarihinde Londra'ya gönderdiği bir yazısında “Süleyman Şükrü'nün şehirden ayrıldığını” belirtmesinden onun 1908 yılı başlarında İstanbul'a döndüğü anlaşılmaktadır.²⁰ Osmanlı arşiv kayıtlarındaki bilgilere göre, Dersaadet'e döndükten sonra Zaptiye Nezareti tarafından “derdest edilerek tevkif edilmiştir”. Ancak, Padişahın irade-i seniyyesi ile taşrada münasip bir yerde görev verilmesi hususu kararlaştırılmış ve bu karar Sadrazam Hüseyin Paşa tarafından 10 Temmuz 1908

¹⁶ BOA, DH.MKT.2583/54 24 L 1319.

¹⁷ Seyahatül-Kübra, s.250-251.

¹⁸ Seyahatül-Kübra, s.585-586.

¹⁹ Seyahatül-Kübra, s.626,634.

²⁰ Hee-Soo Lee, *İslam ve Türk Kültürünün Uzak Doğu'ya Yayılması: Kore'de İslamiyet'in Yayılması ve Kültürel Tesirleri*, TDV Yayınları, Ankara 1988, s. 203. Ayrıca, İngiliz sefiri yazısının ekinde onun eserinin bir nüshasını şehirdeki Osmanlı sefiri Cevad Bey'den alarak merkezine göndermiştir.

tarhinde Dahiliye Nezareti'ne ve Dahiliye Nezareti de 14 Temmuz'da Zaptiye Nezareti'ne taşrada konumuna uygun bir görev verilmesini bildirmiştir.²¹ Bu arada İstanbul'a dönüşünde yakalanıp tevkif edildiği sırada Zaptiye Nezareti'nin Tahkikat Heyeti tarafından evrak ve eşyaları kontrol edilirken, Çince yazılmış 2600 liralık bir kıta çekin alındığını ve daha sonra bunu istemesine rağmen çekin kayıp olduğu söylenerek kendisine iade edilmediğini beyan eden bir dilekçeyle Sadrazamlık makamına başvurmuştur. Sadrazamlık makamının talebi doğrultusunda Dahiliye Nezareti tarafından konunun araştırılması Zaptiye Nezareti'nden istenmiştir.²² Ancak, sonucun ne olduğu hakkında daha fazla resmi kayıta rastlanılamamıştır.

Yine Süleyman Şükrü Sadrazamlık makamına bir dilekçeyle başvurarak yeni bir memuriyete tayin edilmesine kadar geçinebilmek üzere emsallerine uygun kendisine de eski maaşının verilmesini talep etmiş ve talebini uygun gören Sadrazam Kamil Paşa da Dahiliye Nezaretine gönderilen 22 Ekim 1908 tarihli bir yazıyla gereğinin yerine getirilmesi bildirilmiştir. Dahiliye Nezareti de 26 Ekim 1908 tarihli yazısıyla gereği için Telgraf ve Posta Nezaretine yazmıştır.²³ Ancak Süleyman Şükrü 2 Kasım 1908 tarihinde "üçüncü feryâd-ı mazlumanemdir" hitabıyla Dahiliye Nezaretine tekrar müracaat ederek kendisine Telgraf ve Posta Nezaretince 11 Temmuz'dan itibaren maaş verilmesi yerine "istidaname tarihinden" itibaren maaş verilmek istendiğinden şikayetle bunun düzeltilmesini talep etmiştir. Dahiliye Nezareti de dilekçesini Telgraf ve Posta Nezareti'ne göndererek talebinin "usul ve emsaline tevfikan iktizasının ifası" için yazmıştır. Dilekçesinin altında "Hasbel kader mensub olduğu Nezarette elan bâki istibdada karşı ne yapacağını şaşırın Karesi Posta ve Telgraf müdir-i sabıkı Süleyman Şükrü" ifadesi yer almaktadır.²⁴

Süleyman Şükrü'nün İstanbul'a döndükten sonra "bir müddet Beyazıt telgrafhanesinde müdürlük görevinde" bulunduğu, fakat 1908'de II. Meşrutiyet ilan olunca görevinden ayrılarak bu sene sonlarında vefat ettiği ifade edilmiştir.²⁵ Nitekim, onun 1908 yılından sonraki hayatı hakkında da herhangi bir resmi kayıt ve bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca, sözlü bir anlatıma dayanan mahalli kaynaklarda onun 1918 yılında İstanbul'da balolu bir düğünde evlendiği ve 1922 yılında da 51 yaşında iken orada vefat ettiği belirtilmektedir.²⁶ Ancak, bu rivayetin doğruluğu kesin olmayıp, onun tam olarak ne zaman ve nerede vefat ettiğine dair elimizde kesin bilgiler yoktur. Babası, memuriyete başlayacağı sırada vefat etmesine rağmen, ailesi hakkında da eserinde belirttiklerinden başka bir bilgi bulunmamaktadır. Eserinde babasının

²¹ BOA, DH.MKT.1270/81, 14 C1326.

²² BOA, DH.MKT.2619/37 04 N 1326.

²³ BOA, DH.MKT.2640/70, 30 N 1326.

²⁴ BOA, DH.MKT.2645/83, 8 L 1326.

²⁵ Lee, *İslam ve Türk Kültürünün Uzak Doğu'ya Yayılması*, s.201, dipnot:80.

²⁶ Nuri Güngör, *Eğirdir Ansiklopedisi ve Hamidoğlu Tarihi Oyunu*, Eğirdir Belediyesi Yayınları, Eğirdir 2005, s.131.

ölümünden sonra annesini Adana'ya ve memuriyeti sebebiyle gittiği diğer yerlere götürdüğünü ifade etmektedir. Muhtemelen annesi de Adana'da vefat etmiştir. Yine eserinde sürgünden sonra Musul'a vardığında, orada Adanalı Gergerizade Ali Efendi adlı birisini bulup "akrabalarımın afiyetleri haberini alınca taze hayat kazandım" ibaresinden²⁷ ilk olarak Adana'da evlendiği ve Musul'dan Revandiz'e at ile giderken "yanımda eski eşim olduğu için çok yol cefası çektim"²⁸ tabirinden de birden fazla evlilik yaptığı anlaşılmaktadır. Ancak o, ailesi hakkında bundan öte herhangi bir bilgi vermemektedir. Eğirdir ve Isparta'daki bazı yerel kişilerden edindiğimiz sözlü bilgiler ve intibalar doğrultusunda, günümüzde Eğirdir'de ailesinden herhangi bir kimse olmadığı, ancak Adana veya İstanbul'da olabileceği ve yine erkek kardeşinin soyundan gelenlerin daha sonra "Karçınlar" soyadını alarak Alanya'da akrabalarının olduğu söylenmektedir.²⁹

3. Karçınzade Süleyman Şükrü'nün Seyahat Güzergahı

Karçınzade Süleyman Şükrü, Eğirdir'i doğum yeri olduğu için seyahatinin başlangıcı yapmıştır. Dolayısıyla, eserinin başlangıcında kısaca Anadolu'nun eski kavimleri hakkında bilgi verdikten sonra doğup büyüdüğü ve çocukluğunu geçirdiği memleketi Eğirdir hakkında da önemli malumat verir. Özellikle Eğirdir gölü ve barındırdığı balık çeşitleri, kazadaki tarihi eserleri, halkın örf ve adetleri ile esnaf gelenekleriyle ilgili yaklaşık 30 sayfa bilgi aktarır.³⁰

1302 (1886) mali senesinin Teşrin-i sâninin ilk haftasına rastlayan Salı günü (16 Kasım 1886) sabahında Eğirdir'den hareket eden seyyahımız, Isparta ve Ağlasun üzerinden Antalya'ya inmiştir. Antalya limanında "Antoni" adlı bir İngiliz bandıralı bir vapura binerek Ege'nin sevimli Rodos, Şıra ve Sisam adalarına, İzmir'e, oradan da Kale-i Sultâniye, Gelibolu üzerinden 20 günde İstanbul'a ulaşmıştır. Bindığı vapur çok sayıda adaya uğradığı için Antalya'dan İzmir'e ancak 18 günde gelebilmiştir.³¹ Seyyahımız, eserinde bu yol güzergahı üzerindeki yerleşim yerleri hakkında da bilgiler vermiştir. Özellikle Isparta, Ağlasun, Bucak yakınlarındaki Susuz ve İncir hanları, Antalya, İzmir ve geçtiği adalar üzerindeki yerleşim yerleri hakkındaki gözlemlerini aktarmıştır.³²

Süleyman Şükrü İstanbul'a varışının akabinde Posta ve Telgraf Nezaretine bir memuriyet almak için dilekçeyle müracaatta bulunmuştur. Nazır İzzet Bey'den boş bir yere atanması hususunda söz aldıktan sonra, resmi işlemlerine başlar. Nezaretin sicil kalemine giderek atama işlemlerini

²⁷ Seyahatül-Kübra, s.159.

²⁸ Seyahatül-Kübra, s.132.

²⁹ Ispartalı yerel gazeteci Zeki Tarhan vasıtasıyla mail yoluyla 2010 yılında Salih Şapçı'dan ve diğer yerel kişilerden aldığımız bilgiler.

³⁰ Eğirdir için bkz., Seyahatül Kübra, s.39-76.

³¹ Seyahatül Kübra, s.80,81.

³² Seyahatül Kübra, s.81-95.

tamamlandıktan sonra, tekrar vapurla İstanbul'dan İzmir'e, oradan da kara yolu ile Aydın üzerinden Isparta ve memleketi Eğirdir'e döner. Bu arada babası 70 gün önce vefat ettiği için onu tekrar görme imkanı bulamaz. Eğirdir'de birkaç gün kaldıktan sonra, Isparta ve Ağlasun üzerinden Antalya'ya, oradan da vapurla Mersin'e geçer. Tren ve binek vasıtasıyla Gülek Boğazı'ndan geçerek ilk memuriyet yeri olan Pozantı'ya ulaşır.³³ Burada 2 yıl görev yaptıktan sonra Adana'ya tayin edilir. Ayrıca, Pozantı'da Bedri adlı posta müdürü ile ilk günden itibaren anlaşmazlığa düşer. Karçınzade eserinde bu şahsı "Cifeye saldıran it gibi gayri meşru menfaatler peşinde dolaşmaya ve rüşvete alışkın bu katır kinli herif bundan sonra üstüme düştükçe düştü." diyerek onu çok ağır sözlerle tavsif eder.³⁴

Karçınzade Süleyman Şükrü, o dönemde bir kısım üst düzey görevlilerin bir yerde en fazla 2 yıl resmi görev yapmaları sebebiyle, Adana merkeze naklen tayin olur ve buradaki görevinin sonunda Tarsus üzerinden Mersin'e, oradan da deniz yoluyla İstanbul'a gider ve Tokat'ın Niksar kazasına tayin çıkartır.³⁵ Yeni görev yeri olan Niksar'a, Adana'da bıraktığı validesini almak üzere İstanbul, Kıbrıs, Beyrut ve Mersin'e vapurla gelir. Adana'da bıraktığı ailesini alarak kara yolu ile Tarsus'a, oradan da Niğde, Kayseri, Sivas, Tokat ve nihayetinde de Niksar'a ulaşır. O, tüm bu yol güzergahı üzerindeki yerler hakkında eserinde kısa bilgiler verir ve bazı çarpıcı özelliklerini zikreder.

Niksar'daki 2 yıllık görevinden sonra 380 kuruş maaş zammı ile Musul vilayeti sınırları içindeki Revandiz'e posta müdürü olarak tayin edilir. Bu tayin yerine de Sivas ve Malatya üzerinden Diyarbakır'a, oradan da "kelek" adı verilen küçük bir sala binerek Dicle nehri üzerinden Musul'a ulaşır. Musul'dan görev yeri olan Revandiz'e ise at ile gider ve bu yolculuğu sırasında yanında eşi de olduğu için çok cefa ve zorluk çektiğini belirtir.³⁶ Karçınzade, geçtiği tüm bu güzergah üzerindeki şehirler hakkında bilgiler verir. O, Musulluların gayet zeki ve aktif olduklarını, ticaret, sanat ve ziraat ile iştigal ettiklerini, memuriyete ise asla meyil etmediklerini belirtir ve onları "ticaret fenninde ve iktisat ilminde Anadolu'da birinci sayılan Kayseriler, Musulluların yanında pabuç çıkaramazlar" diyerek onların ticaretteki üstünlüklerini vurgular.³⁷

Revandiz'deki 2 yıllık posta müdürlüğü görevinden sonra Zaho'ya tayin edilen Karçınzade, buradaki görevi bitince de, Cizre, Nusaybin, Urfa, Halep, İskenderun, Mersin üzerinden Adana'ya gelir ve ailesini burada bıraktıktan sonra Silifke, Karaman, Konya ve Eskişehir üzerinden karayoluyla İstanbul'a gider.³⁸ Daha önce araları iyi olmayan Bedri'nin İstanbul'da Telgraf Nezareti Muhasebeciliğine atanmış olduğunu görünce, çok şaşırır ve ona karşı büyük bir

³³ Seyahatül Kübra, s.101.

³⁴ Seyahatül Kübra, s.113.

³⁵ Seyahatül Kübra, s.118.

³⁶ Seyahatül Kübra, s.131-132.

³⁷ Seyahatül Kübra, s.136.

³⁸ Seyahatül Kübra, s.140,145,146,147.

kızgınlık duyar. Bu defa Nezarette pek hoş karşılanmayan Karçınzade, 260 kuruş maaş indirimi ile Arnavutluk'taki Dıraç Posta ve Telgraf Müdürlüğüne atanır. Bu atamayı istemeyerek “kabule mecbur” kalan Karçınzade, önce Adana'da bıraktığı annesini almak üzere deniz yoluyla İzmir ve Mersin'e gider. Adana'dan ailesini aldıktan sonra da vapurla Girit, Pire, Korfu ve Avlonya üzerinden Dıraç'a ulaşır.³⁹ Burada görev yaptığı sırada çevre şehir ve kasabaları da dolaşır. Buradaki 2 yıllık görevini takiben azledilmesi üzerine Korfu, Pire, Atina üzerinden İstanbul'a döner.⁴⁰ Nezarette hakkını aramak için çeşitli girişimlerde bulunduysa da, bunlardan bir sonuç elde edemez ve neticede Karesi (Balıkesir) Posta ve Telgraf Müdürlüğüne atanmayı kabul eder. Ancak, burada 25 ay görev yaptıktan sonra hakkında açılan soruşturma neticesinde görevinden azledilerek polis ve zaptiye eşliğinde Suriye'deki Deyrizor'a sürgüne gönderilir.⁴¹

Karçınzade, 14 yıl süren memuriyet hayatı sırasında gezip gördüğü ve geçtiği yerler hakkında gözlemlerini eserinde anlatmış ve seyahatnamenin bu bölümüne “ihtiyari yolculuk” adını vermiştir. Deyrizor'a sürülmesinden sonraki gezip dolaştığı yerlerle ilgili bölümünü ise, “mecburi yolculuk” olarak isimlendirmiştir.⁴²

Karçınzade, Deyrizor'da 40 gün kaldıktan sonra bir gece vakti gizlice güvenlik kuvvetlerini atlatarak ve Fırat nehrini yüzerek kaçmayı başarmıştır. Önce, kırsal kesimlerde yaşayan Bedevilerden tedarik ettiği bir deveyle el-Cezire'ye doğru yola koyulmuş, Nusaybin, Midyat, Şırnak üzerinden Musul'a ulaşmıştır. Musul Valisi Hacı Reşit Paşa vasıtasıyla affı için Dersaadet'e müracaat etmesine rağmen, bunda muvaffak olamamıştır.⁴³

Musul ve Kuzey Irak'ta bir müddet dolaştıktan sonra İran'a geçen Karçınzade Süleyman Şükrü, Sakız, Zencan ve Kazvin üzerinden Tahran'a ulaşmıştır (Rumi 20 Haziran 1318/ Miladi 3 Temmuz 1902). Bir yerden, diğer yere giderken bazen tanıdığı dostlarından tavsiyenameleler aldığı için pek fazla zorluk çekmemiştir. Tahran'da iken Osmanlı Büyükelçiliği ve İran Dış İşleri Bakanlığı vasıtasıyla Padişah'tan affını dilemek için müracaat ettiyse de, bir sonuç elde edememiştir. Tahran'da büyükelçilikte düzenlenen Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışının yıldönümü kutlamalarına katılarak bir konuşma yapmıştır. Konuşma metninin tamamını seyahatnamesinde vermeden önce “Her ne kadar meyus isem de hamiyetim küskünlüğe mani olduğundan veli-nimet-i bî-minnetim şevketli padişahım el-Gâzi Büyük Sultan Abdülhamid Hân-ı Sâni Efendimiz Hazretlerinin Hilafet ve Saltanat tahtına şeref verdikleri o uğurlu günde âcizâne arz ettiğim nutku tebriken neşredip sayfaları süslemek ile iftihar

³⁹ Seyahatül Kübra, s.148.

⁴⁰ Seyahatül Kübra, s.152.

⁴¹ Seyahatül Kübra, s.157-158.

⁴² Seyahatül Kübra, s.80,157.

⁴³ Seyahatül Kübra, s.158-159.

ederim.” diyerek II. Abdülhamid’i sitayişle ve övgü dolu kelimelerle anar ve hiç kırgınlığını göstermez.⁴⁴

Tahran’da 8 ay kaldıktan sonra, af müracaatından bir sonuç alamayınca ayrılmaya karar verir ve Mazenderan vilayetinin Sari kentinde “İsmail Pesen Abbas” adına sahte bir İran pasaportu olarak Rus yönetimi altındaki Orta Asya’ya geçer. Hazar Denizi kıyısındaki Grasnovodoski Rus gümrüğünde bir İranlı rolü oynayarak Rusya’ya giriş yapar. O, gümrükten geçişini şöyle anlatır: “Ele geçirdiğim sahte pasaportu Ruslar’a yutturmak için kendimi İranlılara benzetmeye mecbur olduğumdan sırtıma Acem abası, başıma siyah külah giymiş idim.”⁴⁵ Böylece o, kendisini gerçekte bir İranlı zanneden Rus sivil polisini kolayca atlatmayı başarmıştır.

Buradan trenle Aşkabad’a giden Karçınzade, şehirde iki gece kaldıktan sonra Buhara’ya geçer. Birkaç gün de burada kaldıktan sonra tekrar geldiği güzergah üzerinden geri döner ve Grasnovodoski limanından Hazar denizi üzerinden gemiyle Bakü’ye varır. Bakü’de bir süre kaldıktan sonra tren ile Kafkasya, Rostov, Kiev ve Budapeşte üzerinden Viyana’ya ulaşır. Viyana, onun Avrupa’da İstanbul’dan sonra gördüğü ilk Avrupa şehridir ve burada dil bilmemenin sıkıntısını yaşadığından eserinde buradaki gözlemlerini “Lisansızlık Belası” adı altında anlatır. Türkçe bilen bir Yahudi ile karşılaşınca, sanki dünya onun olmuştur.⁴⁶ Tekrar trene binerek Viyana’dan Paris’e geçen Karçınzade, Rumi 6 Nisan 1319 (19 Nisan 1903) tarihinde Paris’e ulaşmıştır. Paris’in düzenli yol ve caddeleri, park ve bahçelerini hayretler içinde gözlemleyen seyyahımız, Paris hakkında şunu söyler: “Paris’te hiçbir meydan yoktur ki, birçok heykelleri ve hiçbir köşe yoktur ki renk renk ağaçlar ve çiçekler ile dolmuş geniş bahçeleri ve latif meydanları bulunmasın.”⁴⁷

Yaklaşık 2 ay Paris’te kaldıktan sonra Marsilya’ya geçen seyyahımız, deniz yoluyla Tunus’un Bizerte liman kentine, oradan da karayolu ile Rumi 2 Haziran 1319 (15 Haziran 1903) tarihinde Tunus şehrine ulaşmıştır. Tunus’ta 22 gün kaldıktan sonra Rumi 25 Haziran 1309 (8 Temmuz 1903) tarihinde Tanca’ya hareket etmiştir. Burada da 5 gün kaldıktan sonra Cabel-i Tarık’taki Sebte şehrine geçmiştir. Osmanlı Devleti’nin buradaki konsolos vekili olan Alman asıllı bir zat ile görüşmüş ve onun vasıtasıyla üzerindeki Tunus altın paralarını Fransız Frankına değiştirmiştir. Bu konsolos vekilinden gördüğü nezaket ve iltifattan memnun kalarak Rumi 12 Temmuz 1319 (25 Temmuz 1903) tarihinde Cezayir’in Ohran şehrine, daha sonra da Cezayir şehrine geçmiştir. Ohran’da bulunduğu sırada bir Osmanlı vapurunun limana geldiğini haber alan halk iskeleye akın etmişler ve o da “Osmanlının zafer alameti olan

⁴⁴ Seyahatül Kübra, s.181-184.

⁴⁵ Seyahatül Kübra, s.222.

⁴⁶ Seyahatül Kübra, s.244-245.

⁴⁷ Seyahatül Kübra, s.250-251.

bayrağını seyretmek için iskeleye döküldüklerinde gözlerimden yaş boşanmıştır” diyerek bu durumu sevinç gözyaşlarıyla ifade etmiştir.⁴⁸

Deniz yoluyla önce Trablusgarb’a, daha sonra da Mısır’ın İskenderiye liman şehrine geçen seyyahımız, Trablusgarb limanına vardığında Recep Paşa’nın yanına gidip Padişah’tan şefaah dilemek hatırına gelmişse de gemiden inmeyerek İskenderiye’ye geçmiştir. Mısır’da Maarif Nazırı Fahri Paşa’ya giderek aracılık yapmasını istemiş ve dilekçesini vermek istediye de Paşa bunu kabul etmemiştir. Ayrıca, Mısır Hidivi Abbas Paşa’yı da affı için aracı koymak düşüncesini taşıdıysa da, daha sonra hazırladığı af dilekçesini yırtıp atmıştır. Hidiv Abbas Paşa’dan hiç hoşlanmayan Karçınzade, onun firarilere destek verdiğini ve Osmanlı taraftarlarına düşmanlık ve hakaret beslediğini söyler. Mısır Hidivini “görünüşü ipek gibi, fakat içi Ebu Cehil karpuzu” gibi tanımlamaktadır.⁴⁹ Mısır’ın çeşitli şehirlerinde toplam 10 ay 27 gün kaldıktan sonra, 5 Haziran 1320 (18 Haziran 1904) tarihinde Port Said’e, oradan da Kızıldeniz üzerinden Aden’e ve sonra da Babül-Mendab Boğazı vasıtasıyla 7 gün süren deniz yolculuğunun sonunda Hicri 4 Cemaziyelahir 1322 (Miladi 16 Ağustos 1904) tarihinde Hindistan’ın Bombay liman kentine ulaşmıştır.

Karçınzade’nin Bombay’a varışı üzerine hemen bir İngiliz gizli polisi onun peşine takılır ve onu otele kadar takip eder. “İlk görünüşte Hindli bir fakir veyahut zavallı bir hamal zannettiğim bu gizli polis, insanı canından bezdirircesine zorlaştırmalara ve lanetliklere başlayınca... şirret biri olduğunu derhal anladım” demektedir. Kim olduğunu ve ne için Hindistan’a geldiğini araştıran bu polisten zor kurtulduğunu belirtir.⁵⁰ 25 gün Bombay’da kaldıktan sonra Surat’ı ve Barodo’yı, Ahmedinecad’ı, Cunagar ve Porbender’i dolaşır. Porbender’de bir medresenin açılış törenine katılarak konuşma yapar.⁵¹ Porbender’de de yine bir İngiliz sivil polisinin benzeri bir takibine maruz kalmıştır.⁵² Daha sonra Delhi’ye geçen seyyahımız, burada 8 gün kaldıktan ve önemli tarihi yerleri ziyaret ettikten sonra Kalküta’ya gider. Kalküta’da Hidayetullah adlı bir Müslüman Hintli kendisine Aden’deki isyancılarla beraber İngilizler lehine çalışmak ve faaliyet yapmak üzere bir teklif aldığında, “gök başıma yıkıldı zannettim” diyerek bunu şiddetle reddeder. Tekrar Bombay’a döndüğünde bunu Bombay’daki Osmanlı Konsolosu Emin Bey’e de aktarır.⁵³

Bu arada Haydarabad’daki Dekkan’a gidip gelen Karçınzade, bir gün Bombay’da kaldığı otelin yakınlarında çıkan bir yangını görünce hemen oteline koşar ve kaldığı yerin tehlikede olup olmadığını araştırır. Bu durumu o şöyle anlatır: “Yattığım otelin başına da şöyle bir felaket gelmiş olmasın diye hemen markete koştum. Zira bunca zahmetler, masraflar karşılığında vücuda geldiği

⁴⁸ Seyahatül Kübra, s.306-307.

⁴⁹ Seyahatül Kübra, s.318-319.

⁵⁰ Seyahatül Kübra, s.386,388,389.

⁵¹ Seyahatül Kübra, s.424-425.

⁵² Seyahatül Kübra, s.440.

⁵³ Seyahatül Kübra, s.471-472.

için kanımın bahası demek olan seyahat defteri ve bilhassa paralarım ve eşyalarım tamamen otelde idi.”⁵⁴

Daha sonra Madras’a, oradan da Bangolar’a geçen seyyahımız, Tutikori ve Seylan adasındaki Kolombo şehrine uğrar. Osmanlı Devleti’nin Kolombo Büyükelçisi Mehmed Merkad Efendi ile de görüşen Karçınzade, tekrar Tutikori’ye ve oradan da Elfi üzerinden Madras’a döner. Madras’da bir gün Cuma namazından sonra toplanan halk, İngiltere’nin Makedonya işlerine karışmasına tepki göstererek İngiliz kralına bir protesto telgrafi çekmiş ve Karçınzade de İngilizlerin halkı kışkırtıyor düşüncesine meydan vermemek için başlangıçta toplanan kalabalığa hitaben bir konuşma yapmaktan çekinmişse de, ısrarlar üzerine burada toplanan halka uzunca bir nutuk çekmiştir.⁵⁵

Bir yılı aşkın Hindistan’da dolaştıktan sonra Madras’tan hareket eden seyyahımız, deniz yoluyla önce Rangon’a, daha sonra da Singapur’a varmıştır. Yol üstündeki Perak, Zibanzedi ve Pilan limanlarına da uğrayan Karçınzade, Osmanlı Devleti’nin Rangon Fahri Konsolosu Yusuf İsmail Efendi’den Singapur’daki arkadaşına bir tavsiye mektubu da almıştır.⁵⁶ Bu arada Malay Yarımadası’ndaki Cohor’a da uğrayan seyyahımız, tekrar Singapur’a dönmüştür. Singapur’a varışından birkaç yıl önce ölen Osmanlı Devleti’nin Singapur Konsolosu Ataullah Efendi’nin halk arasında İngilizler tarafından öldürüldüğü inancının yaygın olduğunu, yerli halkın Japonya’ya gönderilen Osmanlı gemisi Ertuğrul’un Singapur’da kaldığı sırada halkın aldığı Osmanlı paralarını özenle sakladıklarını ve bu Osmanlı paralarını öperek halifeye saygı gösterdiklerini anlatır.⁵⁷

Karçınzade, Hollanda sömürgesi olan Endonezya’nın Batavya (bugünkü başkent Cakarta) liman kentine de uğramak istediye de, Singapur’daki Hollanda konsolosuyla yaptığı “cidal”, yani kavga sebebiyle vize alamadığı için Cava adasına gidememiştir.⁵⁸ Bunun üzerine Hong Kong’a geçmeye karar veren seyyahımız, vapurla Hong Kong’a gitmiştir. Bir hafta burada kaldıktan sonra Çin’in Şangay liman şehrine geçmiştir. Şangay’da Osmanlı vatandaşı Adanalı bir Ermeni ile görüşmüş ve Yanyalı Rumlar tarafından işletilen bir otelde kalmıştır. Şangay’da Beyrut asıllı Mehmed Efendi adındaki bir tütün fabrikası sahibi fabrikatörle de dostluk kurmuştur.⁵⁹

Şangay’da bir hafta kaldıktan sonra bir Çin vapuruyla Tien Çin’e geçen seyyahımız, burada da 5 gün kalmıştır. Şangay’da olduğu gibi Tien Çin’de de Yahudi, Rum, Ermeni ve Arap asıllı zengin Osmanlı tebaasından bazı kimselerle görüşmüştür.⁶⁰ Tien Çin’de Çin’in içine girmek için alacağı pasaport için 18 gün

⁵⁴ Seyahatül Kübra, s.497.

⁵⁵ Seyahatül Kübra, s.502,514-519.

⁵⁶ Seyahatül Kübra, s.528,557-558.

⁵⁷ Seyahatül Kübra, s.563-565.

⁵⁸ Seyahatül Kübra, s.568.

⁵⁹ Seyahatül Kübra, s.573,576-579.

⁶⁰ Seyahatül Kübra, s.580,582-585.

beklemek zorunda kalmıştır. Buradan trenle Pekin şehrine geçen seyyahımız, Hicri 5 Rebiülevvel 1324 (29 Nisan 1906) tarihinde Pekin'e ulaşmıştır.⁶¹ Pekin'de bir hafta kaldıktan sonra, kiraladığı bir ata binerek Cancaku'ya gitmiştir. Bir gece burada kaldıktan sonra da kiraladığı araba ile 11 gün sonra Potu şehrine ulaşmıştır.⁶² Çin seddini görmek için Taytuk'a giden seyyahımız, daha sonra Kuyuka Çin'e dönmüştür. Buradaki Çin Valisi, kaldığı evde onun emrine iki zaptiye eri tahsis etmiş ve bir miktar da yiyecek malzemesi vermiştir. O da valiye jest olarak bir elektrik feneri hediye etmiştir. Buradan Nikşa'ya geçen Karçınzade, Nikşa'da bir hafta dinlendikten sonra 14 gün yol alarak 28 Cemaziyelahir 1324 (19 Ağustos 1906) tarihinde Lancusin'e varmıştır.⁶³ Lancusin'de Çin Valisi nezdinde girişimlerde bulunarak eski Kaşgar (Doğu Türkistan) Emiri Yakup Bey'in İsa ve Emin adlarında küçük yaşta beri 30 yıl boyunca hapiste tutulan iki oğlunun serbest bırakılmasını sağlamış ve bu oğullar serbest kaldıktan sonra onun yanına gelip "sevinç gözyaşları dökerek" ve "ayaklarına kapanarak" teşekkür etmişlerdir.⁶⁴ Bu arada Hoça'ya da uğrayan seyyahımız, 9 Receb 1324 (29 Ağustos 1906) tarihinde Lancusin'den hareket ederek 19 günde, birçok yerleşim yerlerine uğradıktan sonra Socu'ya ulaşmıştır.⁶⁵ Yolu üstündeki Kolakşa'ya gece vakti ulaştığında, burada "altı yüz İngiliz altını ile sekiz adet yakutunun çalındığını" söylemektedir. "Buna cesaret eden kimse ile akçe ve değerli taşların bir kısmını güç bela elde eden, yavaş hareketli Çin hükümeti, Pekin'de sefirimiz ve koruyacak kimsemiz bulunmadığı için hâlâ sonuçlandırmamıştır." demesinden çalınan paralarının bir kısmının bulunduğu anlaşılmaktadır. "Böyle Hatai ülkesine düşen Osmanlı tebaasının resmi işlerinin görülmesi kendisine verilmiş olan Fransa konsolosu bu konuda pek gevşek davranmıştır. Başvuran kendi cinsi bir Fransız olsa idi, çatlayıncaya kadar çalışırdı. Yabancıdan yardım beklemek, alçaktan nezaket beklemek gibidir vesselam." diyerek Çinli yetkililer ve Osmanlı Devleti'nin Çin'deki işlerini gören Fransa konsolosunun ilgisizliğinden yakınmaktadır.⁶⁶ Socu'da birkaç gün dinlendikten sonra, Anşi'ye, oradan Hami'ye (Kumul) geçmiştir. Ramazan ayını burada geçirdikten sonra, önce Piçan'a, daha sonra da Turfan'a ulaşmıştır. Turfan'da 40 gün kaldıktan sonra Urumçi'ye varmıştır. Mevsimin kış olması dolayısıyla Doğu Türkistan'ın Urumçi kentinde ilkbahara kadar kalmıştır.⁶⁷

Hicri 20 Rebiülevvel 1325 (3 Mayıs 1907) tarihinde Urumçi'den hareket eden seyyahımız, Gök Tuma, Semi ve Omski üzerinden Kırım'daki Bahçesaray ve Akmescid'e ulaşmıştır. Seyahatnamesini bastırmak için bir ara Mısır'a gitmeye niyetlenerek Sivastopal'a geçmişse de, bundan vazgeçip Moskova

⁶¹ Seyahatül Kübra, s.585-586.

⁶² Seyahatül Kübra, s.598,600.

⁶³ Seyahatül Kübra, s.601-603.

⁶⁴ Seyahatül Kübra, s.605-607.

⁶⁵ Seyahatül Kübra, s.612-613.

⁶⁶ Seyahatül Kübra, s.614-615.

⁶⁷ Seyahatül Kübra, s.618,619,622-624.

üzerinden Petersburg'a gitmiştir (Haziran ortası 1907). Eserini de buradaki Abdürreşid Efendi İbrahimof'un Ülfet/Elektrik Matbaasında bastırmaya muvaffak olmuştur.⁶⁸

Harita 1: Karçinzade Süleyman Şükrü'nün Seyahat Güzergâhı (Yaman, s.103)

Karçinzade, gittiği her ülkede ilk olarak Osmanlı elçiliğine veya konsoloslukuna uğramış, temsilciliğin bulunmadığı yerlerde de Osmanlı tebaası veya Osmanlı taraftarı kişi ve çevreleri ziyaret etmiştir. Mesela, İran'da kaldığı sırada Şamran'daki Osmanlı sefaretine giderek sıkça elçi Şemseddin Bey ile görüşmüştür. Yine Paris'e vardığının ertesi günü Osmanlı sefaretine uğramış, Büyükelçi Türkiye'de olduğu için onun yerine Başkatib Nabi Bey ile görüşmüştür. İkinci günü ise Konsolos Cemil Bey ile tanışmıştır.⁶⁹

Karçinzade, bir ülkeden diğerine geçerken ve bulunduğu ülke içindeki seyahatini, çeşitli ulaşım araçları ile yapmıştır. Kuzey Afrika, Mısır, Hindistan ve Uzakdoğu'daki ülkeler arası seyahatlerinin çoğunluğunu deniz yoluyla, yani gemi veya vapurla gerçekleştirmiştir. Denizden uzak yerlerdeki seyahatini ise genellikle trenle ve trenin bulunmadığı bölgelerde karayolunu tercih etmiştir. Hatta bazı yerlerde deve ve at gibi binek hayvanlarından faydalanmıştır.

Karçinzade, bir yerden başka bir yere giderken oranın eşrafından veya yetkili kimselerinden tavsiye mektubu almayı da ihmal etmemiştir. Bu, onun gittiği yerde daha kolayca karşılanmasını ve ağırlanmasını sağlamıştır. Mesela, İran'da Sakız şehrinden Zencan'a geçerken Sakızlı bir tütün tacirinden Zencan'daki ortağına ve yine Mazenderan bölgesindeki Sari şehrinin posta görevlisine yanında tavsiye mektubu götürmüştür. Hindistan'da da bir yerden

⁶⁸ Seyahatül Kübra, s.626,634.

⁶⁹ Seyahatül Kübra, s.175,250,257.

başka yere giderken ve yine Rangon'dan Singapur'a geçerken tavsiye mektupları almıştır.⁷⁰

Karçınzade Süleyman Şükrü'nün birçok ülkede yaptığı seyahatiyle ilgili önemli bir husus da, onun gezdiği birçok ülkede hayatını nasıl idame ettirdiği veya 5 yılı aşkın süren seyahatini nasıl finanse ettiği meselesidir. Bu konuda eserinde açık ve kesin bilgiler bulunmamaktadır. Ancak, yine eserinden anladığımız göre, gittiği yerlerde birçok yardımsever insanlarla karşılaşmış ve bazen o yörelerin yöneticileri tarafından çok iyi bir şekilde ağırlanmıştır. Ayrıca o, gittiği yerlerde en iyi şekilde ağırlanmanın yolunu bulmaya çalışmıştır. Deyrizor'dan kaçışından sonra daha önce bölgede görev yaptığı sırada tanıştığı bazı kabile reislerinden yolluk tarzında bazı yardımlar almıştır. İran'dan ayrılacağı sırada da İran Dış İşleri Bakanlığı'ndan İran Şahının bir ihsanı olarak biraz para almıştır. Ancak o, bunun miktarını belirtmemektedir. O, bu konuda şunu söylemektedir: “Şah hazretlerinin şu ihsanları mevcut parama eklenince durumum rahatlayarak Paris yolunu tuttum.” demektedir.⁷¹ Aşkabat'ta aldığı lâl yüzüğü Bakü'de zengin bir iş adamının 8 yaşındaki oğluna hediye etmesi üzerine Hacı Zeynelabidin Takiyof adlı bu kişi de ona birinci mevkiden Bakü-Viyana arası tren bileti alıvermiştir.⁷² Paris'e vardığında otelde garsona kahvaltılık siparişi verdikten sonra “Tahran'dan çıkarken gördüğüm yol tedariki yanında birkaç deste sigara kağıdı var idi” demesinden İran'dan aldığı paralarını henüz bitirmediği anlaşılmaktadır.⁷³ Mısır'da iken Mısır'ın ileri gelenlerinden Ahmed Münşavi Paşa ona banka aracılığı ile bir miktar para gönderdiğini, fakat bunu alamadığını belirtir.⁷⁴ Hindistan'da bulunduğu sırada bazen dostlarının evlerinde kalmasından onun Osmanlı taraftarı kişi ve çevrelerden bazı yardımlar gördüğü intibamı vermektedir. Çin'de iken bir kısım paralarının ve değerli taşlarının çalınması olayını göz önüne alırsak, seyahati sırasında para bakımından fazla maddi sıkıntı çekmediği anlaşılmaktadır. Nitekim, eserinde de bu tarzda ifadelere pek rastlanmaz.

Ancak, Süleyman Şükrü'nün o kadar uzun, zorlu ve pahalı bir yolculuğu hangi maddi imkanlarla karşıladığı ve seyahatine ne maksatla gittiği hususları henüz tamamen cevaplanmış değildir. Bazı araştırmacılar onun II. Abdülhamid hakkında her zaman sitayişle bahsetmesini ve onu övücü ifadelerle anmasını gerekçe göstererek seyahatini “ittihad-ı İslam siyasetine ve Jön Türkler hakkında bilgi toplamaya matuf ve II. Abdülhamid'in desteğiyle gerçekleştirmiş” olabileceği fikri üzerinde durmuşlardır.⁷⁵ Yine Müslümanlar arasında İslam birliği taraftarı politikaları teşvik etmek amacıyla II. Abdülhamid tarafından “gizli bir ajan” olarak gönderildiği sonucuna varanlar da olmuştur. Koreli

⁷⁰ Seyahatül Kübra, s.165,210,558.

⁷¹ Seyahatül Kübra, s.206.

⁷² Seyahatül Kübra, s.222-223.

⁷³ Seyahatül Kübra, s.249.

⁷⁴ Seyahatül Kübra, s.352.

⁷⁵ Hasan Mert, “Karçınzade Süleyman Şükrü ve Seyahat-ı Kübra'da Eğirdir”, s.619.

Müslüman araştırmacı Cemil Lee onun II. Abdülhamid tarafından halife lehine propaganda yapmak üzere gönderildiğini belirtirken,⁷⁶ Palabıyık da “gerçekten onun Abdülhamid taraftarı siyasi duruşu ve onun muarızlarını çok şiddetli bir şekilde tenkit etmesi bu düşüncelyi kuvvetlendirmektedir” demektedir.⁷⁷

4. Süleyman Şükrü'nün Seyahatnamesi ve Onun Fikir Dünyası.

Karçınzade Süleyman Şükrü'nün *Seyahatül Kübra* adlı seyahatnamesinin Osmanlıca aslı toplam 608 sayfa olup, Ekim 1907'de Rusya'nın Petersburg şehrinde basılmıştır. Yazar, eserinin iç kapağına koyduğu kendisine ait bir resmin altına da "Seyyah" unvanını eklemiştir. Ancak, Rusya'da basımı yapılan kitaplarının Türkiye'ye nasıl getirildiği hususunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Seyahatnamesinin Türkiye'de sadece birkaç kütüphanede Osmanlıca nüshalarının bulunmasından dolayı, muhtemelen yanında az sayıda getirdiği veya posta yoluyla getirildiği anlaşılmaktadır.

Seyyahımız, eserini seyahati sırasında tuttuğu notlarına dayanarak hazırlanmış ve daha sonra onları temize çekip kitap haline getirdiği anlaşılmaktadır. Kendi ifadesine göre, eserinin üçte birini Hindistan'ın Haydarabad şehrinde, diğer üçte birini Çin'in Şinançin eyaleti merkezinde, kalan kısmını da Rusya'nın Petersburg şehrinde tamamlamıştır.⁷⁸ Karçınzade, 14 yıl süren memuriyet hayatı sırasında gezip gördüğü ve geçtiği yerler hakkında gözlemlerini eserinde anlatmış ve seyahatnamenin bu bölümüne “ihtiyari yolculuk” adını vermiştir. Deyrizor'a sürülmesinden sonraki gezip dolaştığı yerlerle ilgili bölümüne ise, “mecburi yolculuk” olarak adlandırmıştır.⁷⁹ Eserinde geçen “Ümmetin uyandırılması namına bir seyahatname yazmak üzere katlandığımız devr-i alem külfeti” sözünden⁸⁰ onun eserini yazmadaki hedeflerinden birinin de Müslümanları geri kalmışlıktan kurtulmanın yollarını aramak olduğu anlaşılabilir.

Karçınzade, maddi gücü yerinde olan Müslümanların dünyayı gezip dolaşmalarını, buna imkanı olmayanların da seyahatnameleri okuyarak başka ülkeler hakkında bilgi sahibi olmalarını ister. Seyahatnamesinin mukaddime bölümünde “...İslam milletlerinden her erkek fert, gezmeye maddeten ve manen muktedir değil veyahut diğer sebeplerden mâzur ise seyahatnameleri gözden geçirmeye dinen mecbur, hikmeten muhtaçtır.” diyerek gezip dolaşmayı veya seyahatname okumayı her Müslüman için dini bir vazife telakki eder. Gelişmiş ve medeni milletlerin çok seyahatname okuduklarını, seyahate son derece meraklı, seyyahlara fevkalade dost ve yardımcı olduklarını ilave eder.⁸¹

⁷⁶ Lee, *İslam ve Türk Kültürünün Uzak Doğu'ya Yayılması*, s. 201.

⁷⁷ Mustafa Serdar Palabıyık, “The Ottoman Traveller's Perceptions' of the Far East in the Early Twentieth Century”, *Bilig*, Spring 2013, No:65, s. 290.

⁷⁸ *Seyahatül-Kübra*, s.64.

⁷⁹ *Seyahatül-Kübra*, s.80,157.

⁸⁰ *Seyahatül-Kübra*, s.579.

⁸¹ *Seyahatül Kübra*, s.27-28.

Yazar, eserini hazırlarken kendi gözlem ve intibaları yanında çeşitli kaynaklardan da yararlanmıştı. Ancak o, kullandığı kaynaklar hakkında fazla bilgi vermez. Mesela, Eğirdir hakkında bilgi verirken, İbni Batuta'nın seyahatnamesini Hindistan'ın Dekkan-Haydarabad şehrinde iken Vezir Kütüphanesine görmeye gittiğinde Arapçasını orada okumuş ve Eğirdir ile ilgili bölümünden bazı bilgileri kendi seyahatnamesine almıştır.⁸² Yine Delhi şehrinde bulunduğu sırada Lal Kale'den bahsederken şehrin eski tarihine dair bazı bilgileri iki kitaba atıfta bulunarak aktarmaktadır.⁸³ Gezdiği ülkelerin idari yapısı, nüfusu ve ekonomik göstergeleriyle ilgili bilgileri genellikle basılı resmi yayınlardan elde etmiştir. Nitekim, Mısır'ın nüfus durumu ve idari bölümlerini verirken bunları resmi istatistiklerden aldığını açıkça belirtir.⁸⁴ Müellifimiz, bir yerden bahsederken önce o yerin coğrafi konumunu ve fiziki coğrafyasına ait bilgileri aktarır ve daha sonra oranın kısa tarihçesini verir. Sosyal hayat ve ekonomik durumu hakkında da bilgiler verdikten sonra genel bir değerlendirmesini yapar.

Osmanlıca olarak yazılan seyahatnamenin dili, dönemine göre sade ve akıcıdır. Ancak, gördüğü yerleri her yönüyle anlatmaya çalışan yazarımız, maksadını genellikle uzun cümleler kurarak anlatmaya çalışmıştır. Bazen bu cümleler yarım sayfayı bulmaktadır. Bu durum, bazen kelimelerin birbirleri ile bağlantısının kopmasına ve cümlelerin zor anlaşılır hale gelmesine yol açmıştır. Buna rağmen, eserinin bazı yerlerinde de belirttiği üzere Türk dilini kullanmaya azami çaba göstermiştir. Eserinde halk deyimlerine sıkça yer verdiği gibi zaman zaman iğneleyici bir üslup kullanmaktan da kaçınmamıştır. Muarızlarına karşı ağır sözler ve hatta onları aşağılayıcı ifadeler kullanmaktan hiç çekinmez. Gördüğü ilgi çekici yerleri anlatırken, güzel ve içli tasvirler yaparak anlatır. Ayrıca seyyahımızın Arapça ve Farsça'ya olan hakimiyeti açıkça fark edilmekte ve bu dillerden gelen Osmanlıca terimlerin ve terkiplerin kullanımı fazlaca dikkat çeker. Hatta eserde Farsça ve bazı Arapça ibareler ve metinler de görülmektedir. Toplamda birkaç sayfa civarında tutan bu tür metinlerin önemli bir kısmı Hindistan'daki bazı kitabe ve mezar taşları üzerinde tespit ettiği yazılardır. Eserin ilk sadeleştirmesini yapan Salih Şapçı, bunları günümüz Türkçesine çevirisini yapmadan bunların yerine (okunamadı) ibaresini koymuş veya bazen de isimleri zikretmeyi gerekli görmediği için onları atlamıştır.⁸⁵

Seyahatnameden bazı bölümleri sadeleştirerek *Türk Yurdu* dergisinde birkaç sayı örnekler sunan Asaf Halet Çelebi, onun üslubuna bazı eleştiriler getirmiş ve onun hakkında şu değerlendirmeleri yapmıştır: “Gezdiği memleketlere dair gayet renkli olmakla beraber hemen daima mizahi bir görüşün mahsulü olan garip, gülünç tasvirler yapmaktan usanmıyor. Bazen şahsi

⁸² Seyahatül Kübra, s.48.

⁸³ Seyahatül Kübra, s.455-456.

⁸⁴ Seyahatül Kübra, s.369.

⁸⁵ Seyahatül Kübra, s.445,453,456,457,488.

saiklerle kaba küfürlerle, indî mütalâalara, hatta bayağılıklara tenezzül eden muharririn bütün bu kusurlarını affettirecek şey yine ifadesindeki samimi heyecanları ve büyük mizahi kabiliyetleridir. Büyük Türk seyyahı Evliya Çelebi'nin babasının memleketinde yetişen bu zat da onun gibi 'zemmam, nemmam, fassal, dehhal' ve yine onun gibi nekredir. Kendisine cahil denemezse de pek bilgili sayılmaz. Ancak, küçük bir telgraf memuruna göre, çok uyanık bir insan olduğu da muhakkaktır.”⁸⁶

Bu eleştirilere rağmen, o yaşadığı dönemin siyasi olaylarından ve fikirlerinden haberdar aydın bir insandır. Yurt dışında yaşayan Jön Türkler'den hiç hoşlanmayan yazarımız, onları çok sert ve acımasız ifadelerle ve kötü vasıflarla tavsif eder. Fransa'da ve Mısır'da bulunduğu sırada Jön Türklerden bazılarıyla da görüşmüş ve onları eserinde “fırariler” olarak adlandırmıştır. Onların devlet ve saltanat aleyhinde neşriyat yayınlamaya Osmanlı Devleti'nin menfaatleri aleyhinde çalıştıklarını vurgular.⁸⁷

Karçınzade, seyahatnamesinde anlaşılır bir dil kullanmasının yanı sıra Türkçe'nin Arapça ve Farsça gibi yabancı dillerin tesirinden kurtarılmasını savunur ve bu şekilde Türk topluluklarının birbirleriyle daha kolayca anlaşabileceklerini belirtir. Hatta o, İran'ın Horasan eyaletinde iken “Lisanımızın Arapça ve Farsça'dan ayıklanmasıyla Türk oğullarının fikir alışverişlerinde güçlük ve ayrılıktan kurtarılıp birleştirilmelerine dair acizane karaladığım (Türkçe Arayanlara Kılavuz) isimli kitap için biraz lügat topladığımı” ve “Dilimizi yoğaltan Arapça ve Farsça sözleri atarak ele geçirilen değerli karşılıklar ile açık Türkçe yazılan [bu] kılavuzun” basılacağını belirtmesine rağmen⁸⁸ eserin yayını hakkında bir bilgimiz yoktur.

Karçınzade, gittiği yerlerdeki tarihi eserleri ve önemli merkezleri ziyaret etmeyi ihmal etmemiş ve eserinde tarihi eserler ve yerler hakkında da önemli bilgiler vermiştir. Mesela, Hindistan'ın eski Delhi şehrindeki Babürlüler dönemine ait cami ve türbeleri, bir gün sabahtan akşama kadar bir araştırmacı gözüyle gezip incelemiştir. Mimari özelliklerini not etmesinin yanı sıra yapılar üzerindeki Farsça kitabelerin metinlerini ve mezar taşları üzerindeki yazıları dahi seyahat defterine kaydetmiştir.⁸⁹ Ayrıca, gördüğü yerlerdeki çeşitli tarihi yapıları, başka yerlerdeki yapılarla da mukayese eder. Mesela, Delhi'deki Şah Cihan Camii hakkında çok detaylı bilgiler verdikten sonra onu Osmanlı camileri ile karşılaştırır.⁹⁰ Mukayese üslubu, bir yerin veya şehrin başka bir yerle karşılaştırılmasında da sıkça görülür.

⁸⁶ Asaf Halet Çelebi, “XX. Yüzyıl Başlarında İki Türk Seyyahı: Süleyman Şükrü ve Seyahatleri I”, *Türk Yurdu*, Nisan 1956, Sy:255, s.757.

⁸⁷ Mesela bkz., Seyahatül Kübra, s.234,275,325.

⁸⁸ Seyahatül Kübra, s.216.

⁸⁹ Seyahatül Kübra, s.461-463; Hindistan'daki Farsça kitabelerin değerlendirmesi için bkz, Yaman, “Delhi Architectures and their Persian Inscriptions at the Beginning of the 20th Century according to Karchinzade Suleyman Shukri”, s.104-112.

⁹⁰ Seyahatül Kübra, s.440-449.

Süleyman Şükrü, yenilik ve ilerleme taraftarı bir kişiliğe sahiptir. Mesela, Bakü'de zengin bir fabrikatörle konuşurken ona Buhara hakkındaki izlenimlerini soran bu fabrikatöre “Ortaçağ modelliğini korumak için daima bakışlarını ilk çağa çeviriyor. Bugünkü medeniyetin her türlü ilerleyişine karşı kayıtsız ve derin uykudadır.” cevabını verir. İran Şahı'nın modernleşme çabalarına değinirken de, onun bu yöndeki faaliyetlerine müçtehitlerin engel olduklarını ve onların taassubu neticesinde yeniliklerin başarılı olamadığını vurgular. O, Şahın ve yeniliğe açık vekillerin “besledikleri yenilik fikirlerini müçtehitlerin taassupla müdahaleleri mahvediyor. İran'ın horluk toprağından silkinip kalkması taassubun sona ermesine bağlıdır” demektedir.⁹¹

Karçınzade Süleyman Şükrü, tarihi ve milli duyguları baskın bir şahsiyettir. Önemli tarihi olayların yaşandığı yerleri gezerken, buralardaki gözlemlerini duygu dolu cümlelerle tasvir eder. Mesela, İran'da yol güzergahı üstündeki Zencan'dan geçerken, Kanuni Sultan Süleyman'ın Bağdat Seferi sırasında karargahını kurduğu bu yere varınca ve Selçuklu Türklerinin Anadolu'ya gelişi güzergahı olan Horasan'dan geçerken çok duygulu anlar yaşamıştır.⁹² Benzeri milli ve tarihi duyguları, Hindistan'ın Gundal şehrindeki Batan Kalesi'ndeki XVI. Yüzyıla ait Osmanlı denizcilerin mezarlarını ziyareti ve Delhi'deki Türk sultanlarına ve Babürlülere ait tarihi mekanları gezmesi sırasında da yaşamıştır.⁹³

Karçınzade, seyahatnamesine Anadolu'nun eski kavimleri hakkında bilgi vererek başlar ve Anadolu'nun en eski sahiplerinin Lid ve Mid kavimleri olduklarını, bunların da Nuh'un oğlu Yafes'ten geldiklerini belirtir. Anadolu'ya gelen Selçuklu Türkler'in ve sonra da Osmanlı Türklerinin “Yafesoğullarından Midyunların işgal ve imar eyledikleri bu geniş araziye alarak hakkıyla varis ve sahip olmuşlardır” diyerek Anadolu'ya Türklerin sonradan gelmediğini, bilakis ilk devirlerden itibaren öteden beri Türklerin yaşadığı bir coğrafya olduğunu vurgular.⁹⁴ Onun bu anlatımlarından 1930'lu yıllarda sıkça dile getirilen Türk tarih tezinin, yani Anadolu'da yaşayan eski kavimlerin Türk oldukları görüşünün XIX. Yüzyıl sonlarında bile son dönem Osmanlı aydınları arasında var olduğunu anlamaktayız.

Batılı devletlerin İslam beldelerindeki yayılmacılığına ve sömürge yönetimlerine şiddetle karşı olan Karçınzade, eserinde Fransızların Tunus ve Cezayir'deki, İngilizlerin de Hindistan'daki sömürge yönetimleri ve adaletsiz uygulamaları hakkında önemli ve tafsilatlı bilgiler verir. Fransızların Tunus'ta yaptıklarını “Fransızların Tunus'ta Yaptıkları Vahşicesine Haksızlıklar” başlığı altında anlatır.⁹⁵ Yine, Fransızların Cezayir'in Ohran şehrindeki Ulu Cami'nin

⁹¹ Seyahatül Kübra, s.233.

⁹² Seyahatül Kübra, s.166,215.

⁹³ Seyahatül Kübra, s.435-436, 437, 452.

⁹⁴ Özellikle bkz., Seyahatül Kübra, s.34-35.

⁹⁵ Seyahatül Kübra, s.288-293.

girişine imamın Cuma namazında hutbede Osmanlı halifesinin adını anmasını önlemek için asker yerleştirdiğini zikreder.⁹⁶ İngilizleri, “düzenbaz, tilki, fırıldakçı ve zalim” olarak niteleyen yazarımız, İngilizlerin Hindistan’ın zenginliklerini çeşitli adlar altında sömürdüğünü, İngilizlerin Hindistan’ı bir geçim kaynağı yeri olarak gördüklerini, ülkedeki Müslüman halk ile Hindu halk arasına çeşitli tefrika ve zıddiyetlikler sokarak onları birbirlerine düşürdüklerini, Müslümanları alt seviyedeki memuriyetlere bile atamadıklarını belirtir.⁹⁷ Hindistan’da her an İngilizlerin sıkı takibine maruz kalan seyyahımız, bundan oldukça muzdarip olmuş ve peşinde dolaşan hafiyelerin çoğunun da yine İngilizler lehine çalışan yabancı Müslümanlardan olmasına çok üzülmüştür.⁹⁸ Avrupalıların ilim ve fende ilerlemesine karşın insaniyette çok geri olduklarını söyleyen yazarımız, Fransızları “tatlı su gibi renksiz”, hükümetlerini ise “sözünün eri olmayan, dönecek bir yönetim” olarak tasvir ederken, Almanları “sözünde durucu” olarak tanımlar.⁹⁹

Gittiği ve gezip gördüğü yerleri bir araştırmacı gibi gözlemleyen Karçınzade, aynı zamanda vatan sevgisiyle dolu ve vatan hasreti çeken bir seyyahdır. Nitekim, eserinde Eğirdir hakkında bilgi verirken, duygulanarak vatan hasretini “İnsanın mesudu ancak vatanında yaşayan kimsedir vesselam. ‘Hubbül vatan minel iman’ hadis-i şerifinin karşılığı olan şu hikmeti pek acı tecrübeler ile nice zaman sonra anlamış isem de heyhat ki fırsat elden gitti. Ah vatan !!!” sözleriyle dile getirmektedir. Yine bir bahar mevsiminde Çin’in Tiençin şehrinden Pekin’e giderken trenin geçtiği yerleri tasvir ederken duygulanıp gözlerinden yaşlar dökülmüş ve vatan hasretini “Dünyada vatandan aziz, vatandaştan muhterem bir şey bulamadım. İnsan ancak vatanında mesud, vatandaşıyla övünüyor vesselam.” cümleleriyle ifade etmiştir.¹⁰⁰

Karçınzade, eserinde yaşadığı dönemden önceki yüzyıllar, eski yapılar ve bazı tarihi olaylar hakkında bilgi verirken, halk arasındaki yanlış sözlü rivayetlere dayandığı için bazen hatalı ve yanlış bilgiler de vermiştir. Mesela o, Eğirdir’deki Dünder Bey Medresesi’nin Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan’ın eserlerinden olduğunu ve inşaatının Hicri 464 (Miladi 1072) tarihinde son bulduğunu belirtir. Ulu Cami’nin inşasına ise Sultan Melikşah zamanında başladığını, fakat daha sonraları tamamlandığını kaydeder.¹⁰¹ Yine, Büyük Selçuklu Veziri Nizamülk’ün doğum yerini Horasan’ın Tus şehri yerine sehven Tunus olarak yazmıştır.¹⁰² Ayrıca o, kitabında bazı yer isimlerini de bugün söylenenden farklı olarak yazmıştır. Mesela, Kapadokya’yı “Kapadosya”, Sarı

⁹⁶ Seyahatül Kübra, s.305-306.

⁹⁷ Özellikle bkz. Seyahatül Kübra, s.308,446,522,525.

⁹⁸ Seyahatül Kübra, s.588.

⁹⁹ Seyahatül Kübra, s.265,268.

¹⁰⁰ Seyahatül Kübra, s.59,585.

¹⁰¹ Seyahatül Kübra, s.63-64.

¹⁰² Seyahatül Kübra, s.283.

Kışla'yı “Şehr-i Kışla”, Delhi'yi “Dehli”, Singapur'u “Singafur” şeklinde eski Osmanlı Türkçesi'nde yazıldığı gibi yazmıştır.¹⁰³

Bazı eksikliklere ve hatalı bilgilere rağmen, Karçınzade Süleyman Şükrü, *Seyahatül Kübra* adlı eserinde bizlere çok değerli bilgiler sunmuştur. Gerek görev yaptığı yerlerin gerekse gezip dolaştığı ülkelerin tarihi, coğrafi, idari, sosyal ve kültürel hayatına ilişkin olarak verdiği bilgiler tarihçilerin yanı sıra birçok sosyal bilim araştırmacıları için de önemli bir kaynak niteliğindedir. Kendi dönemindeki Osmanlı okuyucu kitlesinin İslam coğrafyası ve diğer yerler hakkında ihtiyaç duyduğu bilgi birikimini karşıladığı söylenebilir.

XIX. Yüzyıl sonlarında yaşamış önemli bir seyyah olan Karçınzade, mücadeleci, açık kalpli ve samimi bir kişiliğe sahiptir. Uğradığı haksızlıklara rağmen devletine ve padişaha bağlılığını sürdürmüş son dönem bir Osmanlı aydınıdır. Yaşadığı dönemin hakim siyasi atmosferine uygun olarak İslam birliği taraftarı bir düşünceye sahip olmakla birlikte dini taassuptan uzak, milli şuuru kuvvetli, yeniliklere açık ileri görüşlü aydın bir şahsiyettir. *Seyahatül Kübra*'yı günümüz Türkçesine aktaran Salih Şapçı da, onu “ileri fikirli, ilim ve fen yolunda aydınlanmış, dinine Kuran yolunda bağlı, milliyetperver, vatansever, çağın icaplarına layıkıyla uyan, modern ve kültürlü, dürüst bir insan” olarak tanımlamıştır.¹⁰⁴

5. Diğer Eserleri ve Muhtevası.

Karçınzade Süleyman Şükrü'nün seyahatnamesinden başka çok kısa iki küçük risalesi de bulunmaktadır. Ancak o, bunları 1908 yılında Türkiye'ye döndükten sonra İstanbul'da yazmış olup, birinin üzerinde 15 Aralık 1908 tarihi yer almaktadır. Bunlardan *İntibâh-ı Millet*, 1908 yılında tekrar uygulamaya konan Kanun-i Esasi ile ilgili olup, ikinci risalesi *Menabi-i Servet* ise yerli malı kullanmanın önemi üzerinedir. Her iki risalenin tam metni Mustafa Şahin tarafından günümüz alfabesine transkribe edilerek 1993 yılında *Tarih ve Toplum* dergisinde neşredilmiştir.¹⁰⁵

İlk risalesi *İntibâh-ı Millet*'in Osmanlıca aslı toplam 15 küçük sayfa olarak *Yâdigâr-i Hürriyet*'de basılmış olup, tam adı “İntibâh-ı Millet: Yine Aldanmayalım, Temel Çürüktür” başlığını taşımaktadır.¹⁰⁶ Bu küçük risalesinde o, Kanun-i Esâsi'nin 5, 7, 35 ve kısmen de 73'ncü maddelerini değerlendirmekte ve bunlarla ilgili yapılması gereken değişiklikler hakkında görüşlerini bildirmektedir. Hürriyetin muhafazası ve devamının sağlanabilmesinin, ancak onun hukuki temellerinin güçlendirilmesinden geçtiğini vurgulayarak başladığı

¹⁰³ Seyahatül Kübra, s. 122,126,437,558.

¹⁰⁴ Seyahatül Kübra, s.7.

¹⁰⁵ Bkz., Mustafa Şahin, “Devlet Başkanının Yetkilerini ve Dışalım Giderlerimizi Kısalam: Süleyman Şükrü'nün İki Risalesi”, *Tarih ve Toplum*, Sayı:116, Ağustos 1993, s.60-64.

¹⁰⁶ Karçınzade Süleyman Şükrü, “İntibâh-ı Millet: Yine Aldanmayalım, Temel Çürüktür”, *Yâdigâr-i Hürriyet*, Aded: 3, Tab-ı Sâni: 30.000, Nâşiri: Mehmed Kemal, Matba-i Arşak Garoyan, İstanbul 1324.

yazısında, “hürriyetsiz milletin hayatsız vücut” gibi olduğunu ve “müstebit memlekete de maliksiz mülk nazarıyla bakıldığını” söyler. “Vatan sevgisinin imandan geldiğine inanmaktayız, fakat vatandan maksadın vatandaş olduğunu tam kavramış değiliz” diyerek toplumdaki vatandaşlık bağlarının kuvvetlendirilmesine vurgu yapar. Ele aldığı maddeler, esasen padişahın yetkilerinin sınırlandırılmasıyla ilgili hususlardır. Mesela, beşinci maddede belirtilen “Zât-ı hazret-i padişahının nefsi-i hümayunları mukaddestir ve gayr-i mesuldür” demektir. İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra koyu bir meşrutiyet taraftarı olan Karçınzade bu maddenin değiştirilmesini ister ve geçmişte yaşanan olumsuzlukların da bu madde sebebiyle meydana geldiğini ileri sürer. Yedinci maddede de meclisin feshi ile ilgili olarak padişaha verilen yetkinin fazla olduğunu belirtir ve “şu muzır ve korkunç kayıtları kanun diye yutturuyorlar” diyerek padişahın meclis-i feshetme yetkisinin sınırlandırılmasını ister. Özellikle o, padişahın zatının gayr-i mesul, yani sorumsuz olması ve meclisi feshetme yetkisiyle ilgili hususlardaki maddeleri eleştirir ve bunların düzeltilmesini ister. Otuz beşinci maddede ise, lağvetmek anlamına da geldiği için “heyet-i mebusanın feshi” yerine, “yerlerine hemen diğerlerinin intihap ve cem edilmek üzere meclis-i hâzırunun hizmetlerden afv ve terhisi” denilmesini teklif eder.¹⁰⁷

İkinci risalesi olan *Menâbi-i Servet* de, yine Osmanlıca 16 sayfa olarak *Yâdigâr-i Hürriyet*'de basılmış olup, vatanını ve milletini sevenlerin okumaları ve yerli malı kullanımını teşvik etmek amacıyla kaleme almıştır.¹⁰⁸ Bu risalesinde o, memleketteki yerli sanayinin, ticaretin ve ziraatin geliştirilmesi için çeşitli önerilerde bulunur. Mesela, çiftçilerin ürettiği bazı temel ürünlerin dış piyasaya daha iyi fiyatlarla satılabilmesi için devlet tarafından bir şirket kurulmasını, halktan önce devlet kurumlarında yerli malı kullanılmasının teşvik edilmesini, sarrafların ekonomik güçlerini birleştirerek bir milli banka kurmalarını önerir. Dışarıdan şeker, kahve, sabun, fanilya ve çorap, ev aletleri gibi eşyaların alınmaması gerektiğini ve bunların yerine yerli malı kullanılmasını tavsiye eder. Taşımacılıkta Osmanlı vapurlarının kullanılmasını, yabancı vapurlara yük verilmemesini, yerli ayakkabı ve terlik kullanılmasını, devlet görevlilerinin yerli kumaşlardan mamul elbiseler giymelerini, yerli mürekkep ve kağıt kullanılmasını, yabancıların süslü, çürük ve boyalı mallarına ise halkın rağbet etmemesi gerektiği üzerinde durur. Yerli sanayinin geliştirilmesi için iplik, kumaş, cam, saat, kibrit, mürekkep ve kağıt, tel ve çivi, kilit, madeni kaşık ve çatal, bıçak ve çakı üretecek makineler tedarik edilmesini ve bunları imal edecek güzel fabrikalar kurulmasını tavsiye eder. Zaruri ihtiyaçlar nispetinde demir, kalay, bakır gibi yer altı madenlerinin ihraç

¹⁰⁷ Mustafa Şahin, “Devlet Başkanının Yetkilerini ve Dışalım Giderlerimizi Kısalım”, s. 61-62.

¹⁰⁸ Karçınzade Süleyman Şükrü, “Menâbi-i Servet: Vatanını, Milletini Seven Okusun, Hamiyeti Olan Çocuklarına da Okusun, İnsan Yedisinde Ne İse Yetmişinde Yine Odur”, *Yâdigâr-i Hürriyet*, Aded: 4, Nâşiri: Mehmed Kemal, Matba-i Arşak Garoyan, İstanbul, tarihsiz [1324].

edilebileceğini söyleyen yazarımız, maden ilimlerini öğretecek bir mektebin açılmasını, sanayi mekteplerinde sadece marangozluk ve kunduracılık değil, fotoğrafçılık, telefon, dikiş makineleri, elektrik fenerleri gibi farklı alanlarda da öğrencilere eğitim verilmesini ister. Dokumacılık yapan şehirlerde modern dokuma tezgahları ve fabrikaları kurulmasını, ormancılıkla ilgili suni koruluklar oluşturulmasını, Osmanlı ülkesinde üretilen ticaret mallarının tanıtımı için müze benzeri ticaret tanıtım mağazaları ve her malın özelliklerini belirten tanıtım broşürleri hazırlattırılmasını tavsiye etmiştir. “Ey hamiyetli Osmanlılar! Mülk ve milletimizi ihya için bilâtehir yapılacak tedâbir, ancak emtia-i dahiliyeye rağbet, ecnebi mallarını almaktan mücanebete ... riayetten ibarettir” diyerek her alanda yerli malı kullanılmasını halka tenbih eyler.¹⁰⁹

6. Sonuç

Eski bir posta ve telgraf müdürü olan Karçınzade Süleyman Şükrü, seyahatname sahibi son dönem Osmanlı aydını ve bürokratıdır. Başta İran, Orta Asya, Avrupa, Kuzey Afrika, Mısır, Hindistan, Güney Doğu Asya, Çin ve Rusya'yı gezip dolaşan seyyahımız, bizlere gezip dolaştığı ülkeler ve yerler hakkında seyahatnamesinde çok değerli bilgiler sunmuştur. Gördüğü ülkelerin tarihi yerleri ve onların durumları, ülkenin coğrafi durumu ve nehirleri, idari, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatına ilişkin önemli bilgiler aktarmış ve şahsi gözlemlerini ve değerlendirmelerini yapmıştır. Bir yerden bahsederken önce o yerin coğrafi konumunu ve daha sonra oranın kısa tarihçesini anlatmıştır. Şehirlerdeki sosyal hayat ve ekonomik durumları hakkında da önemli bilgiler verdikten sonra bunların genel bir değerlendirmesini yapmış ve kendi gözlemlerini kaydetmiştir. Tarihi öneme haiz şehirleri ve tarihi yerleri ve eserleri ziyaret etmeyi hiç ihmal etmediği gibi önemli tarihi eserlerin durumu hakkında da özlü bilgiler sunmuştur. Türk tarihi açısından kıymetli olan bazı tarihi yerleri ve kaleleri de milli bilinç ve duygularla ziyaret etmeyi ihmal etmemiştir. Hindistan'ın eski Delhi şehrindeki tarihi saray, kale, cami ve türbeleri sabahtan akşama kadar bir araştırmacı gözüyle gezip incelemiş ve mimari özelliklerini not etmesinin yanı sıra yapılar üzerindeki Farsça kitabelerin metinlerini ve mezar taşları üzerindeki yazıları dahi seyahat defterine kaydetmiştir. Gezip dolaştığı yerlerde birçok Müslüman şahsiyet ile görüşmüş ve onlarla dostluklar kurmuştur. Osmanlı taraftarı kişi ve çevrelerle yakından ilgilenmiştir. Yaşadığı dönemin hakim siyasi atmosferine uygun olarak Müslümanlar arasında İslam birliği taraftarı fikirlerin gelişmesini teşvik etmiş ve onların Osmanlı halifesine karşı duydukları bağlılıkların kuvvetlenmesine çalışmıştır. Batılı devletlerin İslam beldelerindeki yayılmacılığına ve sömürge yönetimlerine şiddetle karşı olan seyyahımız, eserinde İngilizlerin ve Fransızların İslam coğrafyasındaki sömürge yönetimleri ve onların haksız ve

¹⁰⁹ Mustafa Şahin, “Devlet Başkanının Yetkilerini ve Dışalım Giderlerimizi Kısalm”, s.63-64.

adaletsiz uygulamaları hakkında tafsilatlı gözlemlerini aktarmıştır. Son dönem bir Osmanlı aydını olarak yaşadığı dönemin siyasi fikir ve gelişmelerinden haberdardır.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA).

Ağayev, Elnur, “Seyyah Karçınzade Süleyman Şükrü’nün Gözüyle Azerbaycan”, *Karadeniz Araştırmaları*, Güz 2010, Sayı 27, s.105-139.

Akdemir, Rıza, “Seyyah Karçınzade Süleyman Şükrü ve Seyahatnamesi”, *Milli Kültür*, Sy:60, Mart 1988, s.51-54.

Çağlar (Akyüz), Nedret, “Karçınzade Süleyman Şükrü Efendinin Hayatının İncelenmesi”, *Isparta'nın Dünü Bugünü ve Yarını Sempozyumu*, Isparta İli Kalkındırma Derneği, Ankara. 1992.

Çatalkılıç, Didem, “Kitap Tanıtımı: Süleyman Şükrü, Seyahatü'l-Kübra”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı:41, Ankara, 2014, s.255-259.

Çelebi, Asaf Halet, “XX. Yüzyıl Başlarında İki Türk Seyyahı: Süleyman Şükrü ve Seyahatleri”, *Türk Yurdu*, Nisan 1956, Sy:255, s.757-763; Mayıs 1956, Sy:256, s.842-846; Temmuz 1956, Sy: 258, s.39-45; Ağustos 1956, Sy:259, s.120-126;

Dağlıoğlu, Hikmet Turhan, “Seyahat-ı Kübra’da Isparta ve Mahalli Kıyafetler”, *ÜN: Isparta Halkevi Dergisi*, s.1563-1564.

Çelik, Nuri, “Prof. Dr. Z.F. Fındıkoğlu ile bir Konuşma”, *Eğirdir Gazetesi*, 1 Ağustos 1953.

Gökyay, Orhan Şaik, “Karçınzade Süleyman Şükrü”, *Türk Dili - Gezi Özel Sayısı*, Sayı:258, Ankara 1973, s.556-566.

Güngör, Nuri, *Eğirdir Ansiklopedisi ve Hamidoğlu Tarihi Oyun*, Eğirdir Belediyesi Yayınları, Eğirdir 2005.

Karçınzade Süleyman Şükrü, *Seyahatü'l-Kübra: Büyük Seyahat*, Eski Yazıdan ve Osmanlıca’dan Çeviren: Salih Şapçı, Eğirdir Belediyesi Yayınları, Eğirdir 2005.

Karçınzade Süleyman Şükrü, “İntibâh-ı Millet: Yine Aldanmayalım, Temel Çürüktür”, *Yâdigâr-i Hürriyet*, Aded: 3, Tab-ı Sâni: 30.000, Nâşiri: Mehmed Kemal, Matba-i Arşak Garoyan, İstanbul 1324.

Karçınzade Süleyman Şükrü, “Menâbi-i Servet: Vatanımı, Milletini Seven Okusun, Hamiyeti Olan Çocuklarına da Okusun, İnsan Yedisinde Ne İse Yetmişinde Yine Odur”, *Yâdigâr-i Hürriyet*, Aded: 4, Nâşiri: Mehmed Kemal, Matba-i Arşak Garoyan, İstanbul, tarihsiz [1324].

Lee, Hee-Soo, *İslam ve Türk Kültürünün Uzak Doğu’ya Yayılması: Kore’de İslamiyet’in Yayılması ve Kültürel Tesirleri*, TDV Yayınları, Ankara 1988.

Mert, Hasan, “19. Yüzyılın Sonlarında Karçınzade Süleyman Şükrü’nün Gözüyle Çukurova”, *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni*, 30 Kasım-2 Aralık 1998, Düzenleyen: Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Adana 1999, s.497-505.

Mert, Hasan, “Karçınzade Süleyman Şükrü ve Seyahat-ı Kübra’da Eğirdir”, *Tarihi, Kültürel, Ekonomik Yönleri ile Eğirdir: 1. Eğirdir*

Sempozyumu, 31 Ağustos – 1 Eylül 2001, Eğirdir Belediyesi Yayınları, Eğirdir/Isparta, s.617-624.

Ortaylı, İlber, “19. Asırdan Zamanımıza Hindistan Üzerine Türk Seyahatnameleri”, *AU Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Bedri Gürsoy'a Armağan)*, 47/3-4 (1992), s.271-277.

Özcan, Ömer, “Karçinzade Süleyman ve Seyahatü'l-Kübra”, *Türk Yurdu*, Şubat 2008, C. 28, S. 246, s.63-64.

Palabıyık, Mustafa Serdar, “The Ottoman Traveller's Perceptions' of the Far East in the Early Twentieth Century”, *Bilig*, Spring 2013, No:65, s.285-310.

Süleyman Şükrü, *Seyahatü'l-Kübra*, Elektrik Matbaası, Petersburg 1907.

Süleyman Şükrü, *Seyahatü'l Kübra*, Yayına Hazırlayan: Hasan Mert, TTK Yayınları, Ankara 2013.

Şahin, Mustafa, “Süleyman Şükrü'nün Gözüyle Yurtdışındaki Jön Türkler”, *Tarih ve Toplum*, Sayı:119, Kasım 1993, s.298-305.

Şahin, Mustafa, “Devlet Başkanının Yetkilerini ve Dışalım Giderlerimizi Kısalım”, *Tarih ve Toplum*, Sayı:116, Ağustos 1993, s.60-64.

Yaman, Bahattin, “Delhi Architectures and their Persian Inscriptions at the Beginning of the 20th Century according to Karchinzade Suleyman Shukri”, *Proceedings of Three Day International Seminar on Cultural Exchange Between India, Iran, Turkey, Afghanistan and Central Asia: Contribution of Scholars, Sufies and Poets*, 4-6 February 2016, Organised by Gauhati University and Cotton College (Assam, India), Royal Publishers & Distributors, New Delhi 2016, s.102-112.

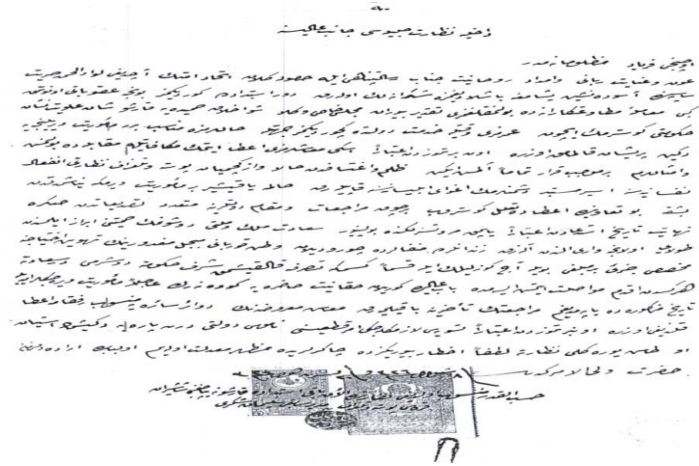
Belge 1: Süleyman Şükrü'nün Dahiliye Nezareti'ne Verdiği 2 Kasım 1908 Tarihli Dilekçesi
(BOA, DH.MKT., 2645/83, 8 L 1326).

Dahiliye Nezareti Celilesi Cenâbı Âlîsine,
Üçüncü feryâd-ı mazlumanemdir.

Avn ve inayet-i Rabbani ve imdâd-ı ruhaniyeti cenâb-ı risâletpenahi ile husule gelen itihâd-ı ümmetin açtığı livau'l-hamd hürriyet sayesinde âsûdenişin yaşamağa başladığımızı şükranelikle olarak devr-i istibdâdda gördüğümüz bunca ukûbâtı unutmak gibi muâmele-i mutâvaat kârânedে bulunmaktığımızı takdir buyuran Meclis-i Hass-ı Vükelâ şu ahlâk-ı hamîdeye karşı şân-ı ulviyyet-i nişân hükümeti göstermek için ömrümüzü vaktiyle hizmet-i devlette geçirdiğimiz cihetle hallerimize münasib birer memuriyet verilinceye değin perişan kalmamak üzere 11 Temmuz'dan itibaren eski maaşlarımızı ita itmek mukafatıyla mukabelede bulunmuş ve emsallerim ber-mucebi karar tamamen almış iken, zulüm ve ittisafdan hala vazgeçmeyen Posta ve Telgraf Nezareti infîâl-i nefsaniyesine esir-i müsteber düşmanlarımızın iğvâ-yı iblisânesine kapılarak halime yakışır bir memuriyet vermeye yanaşmadıktan başka bu teâvünide i'tâda taallül gösterüp birçok müracaat ve makâm-ı devletlerine müteaddit tasdikâtan sonra nihayet tarih-i istidâdan itibaren yapmak mürüvvetsizliğinde bulunuyor. Saadeti mülk ve milleti düşünmek hamiyetini ibraz eylemesinden dolayı olanca varı elinden alınarak zindanlarda cefalarda çürütülen vatan kurbanı mübeccel mağdûrinin tehvîn-i ihtiyacına mahsus cüz'î bir meblağı böyle açgözlülük ile kısmen kesmeğe tasarrufa kalkışmak şerefi hükümete düşer mi? Dersaadet'e herkesten akdem muvasalat itmiş isem de, Bâb-ı âlî'de görülen hakkâniyet-i hâzıraya güvenerek acilen memuriyet verecekler ümidiyle tarih-i mezkurede yapamadığım müracâtnı tehirine bakılmayarak maaş-ı ma'rûzanın devâir-i sâireye mensup rüfekâma i'ta kılındığı üzere 11 Temmuz'dan itibaren tesviyesi lazım geleceği emr-i kat'isini namus-u devleti dört paraya değışmek isteyen o taş yürekli Nezarete lütfen ihtar buyurunuz da, çâkerleri de mazhâr-ı ma'delet olayım. Ol babda irade ve ferman hazreti veliyyü'l-emrindir. 8 Şevval 1326 / 20 Teşrîn-i evvel 1324

Hasbel kader mensub olduğu Nezarete elan bâki istibdâda karşı ne yapacağını şaşırın Karesi Posta ve Telgraf müdür-i sâbıkı Süleyman Şükrü.

Pul ve Mühür
Süleyman Şükrü b. Hüseyin

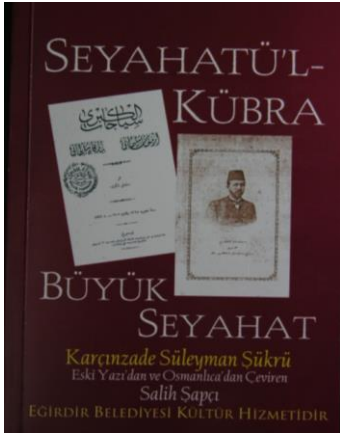

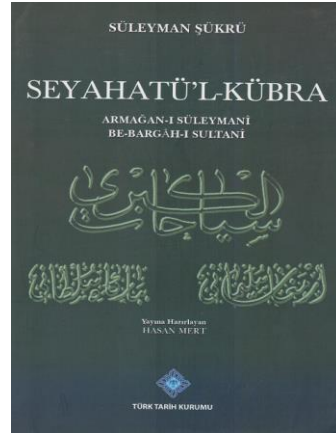
Resim 1: Osmanlıca Aslının İç Kapak Sayfası

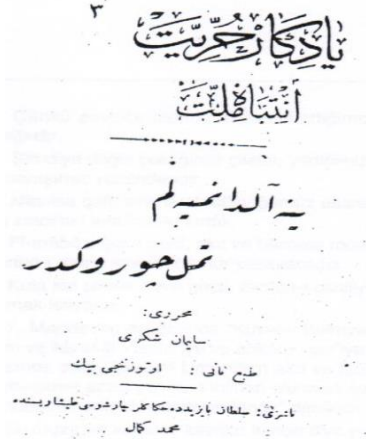
Resim 2: Osmanlıca Aslının Fotoğraflı Sayfası

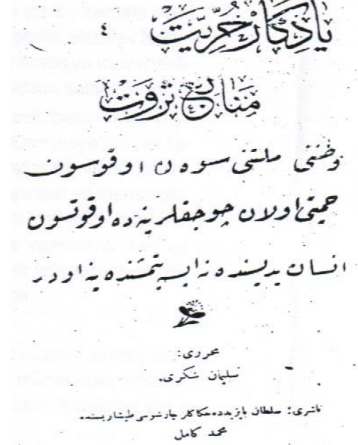
Resim 3: Eğirdir Belediyesi Baskısı

Resim 4: Türk Tarih Kurumu Baskısı

Resim 5: “İntibah-i Millet” Adlı Risalesinin Kapağı

Resim 6: “Menabi-i Servet” Adlı Risalesinin Kapağı